

MARCZIUS TIZENÖTÖDIKE

A magyar szabadság és demokrácia történeti és kulturális folyóirata

Alapítva 2010. október 11-én

2020/9-10 szám

Tartalom

Villám

- [„S ha egyszer”](#)

Emlékezet

- [Egy kis jelen](#)
- [90 éve írták](#)
- [Ballai László: Elmúlt hatvan évünk](#)
- [Magyar Szemle](#)
- [Dull Ernő: Gyökmagyar](#)
- [Ballai László: A hamis Néró](#)
- [Dull Ernő: Szent László, a Koppányfi](#)
- [Deák András Miklós: „Degenerált önpercepció”](#)

Délibáb

- [Bella István: Honfoglalók](#)
- [Bella István: Halotti beszéd](#)
- [Deák Mór: Varázsgömb](#)
- [Deák Mór: Isten inge](#)
- [Kosztolányi Dezső: Szeptemberi áhítat](#)
- [Edgar Allan Poe: Annabell Lee](#)
- [Karinthy Frigyes: Lapot indítunk](#)
- [Karinthy Frigyes: Adalékokat szolgáltatok](#)
- [Petőfi Sándor: Két töredék](#)
- [Kik azok a dánok?](#)
- [Ballai László: A védelmező](#)

Húrok

- [Nándi Mihály: A legtöbbet a tanítványaimtól tanultam](#)
- [Nándi Mihály: Viotti áriája](#)

- [Nándi Mihály: Az ötödik evangélista](#)
-

Villám

„S ha egyszer”

„S ha egyszer:
Kezeket Fel?!

Ha világgá megy a világ?!

Ha elvérzik a mese,
kihull a szalmából a jászol?!

Ha kivándorol
a szó, a szín, az ének?!

Ó, virágmagszívűek!
Ártatlan szívű kések!
Nagy hitetekért
segítségezem.
Növesszétek fel,
neveljétek föl
– nekünk –
a csodát.”

Bella István

Emlékezet

Egy kis jelen

Folyóiratunk tíz éves. Egy kis jelen a jelenben, a demokrácia múltjában, ellenzászló a sajtószabadságtalanságban. Mert akkor alapítottuk, amikor csupa kormánydelegáltból jött létre a médiabizottság, egy a demokrácia intézményrendszerét, szellemiségét és az állampolgárok szabadságát fenyegető, szétzúzni kész öklök közül. És csapás csapásra érkezett. Mindezekről híven beszámoltunk, és a szellem fogatkozásáról, Petőfiéről, aki nem csupán kora legnagyobb költője, de legélesebb szemű társadalomkritikusa is volt, aki a nemzet vezetőin kérlelhetetlen szigorúsággal kérte számon a magyarság elsorvasztott ideáit. Az ő legfőbb politikai ideája a köztársaság volt, amely nem létezhet társadalmiság, azaz a res publica, a közügyekre irányuló állampolgári figyelem és befolyás nélkül. És nem lehet tiszta erkölcs nélkül.

Az elmúlt tíz esztendőben Magyarország, a pártállami médiumok szerint, a soha nem látott eredmények sikerországá lett, nem csupán a nemzet nemtője, de a Kárpát-medence újraegyesítője és motorja, sőt az egész Európai Unióé. A kényszerképzetek sulykolásán túl azonban a kormánytisztviselőknél érdemes meghallgatniuk azt is, mások mint vélekednek róluk. „2010-től kezdve a kormány számos gazdasági reformot visszavont, a gazdaságirányítás tekintetében populista alapokra helyezkedett – olvasható az Amerikai Egyesült Államok értékelésében. – A törvényhozás révén és a közbeszerzési eljárások során a hazai iparnak és a kormányköröknek kedvez. Államosította a magánnyugdíj-pénztárakat, kiszorítva a pénzüpi befektetőket a rendszerből, ugyanakkor a GDP-arányos költségvetési hiányt 3 % alá szorította. Mindazonáltal a Magyarország államadóssága a közép-európai országokéhoz viszonyítva még mindig magas. A provokatív gazdaságpolitika mindent átható korrupciót eredményez, valamint a szakképzett munkaerő elvándorlását, így munkaerőhiányt, általános elszegényedést vidéken, az exportképesség növekedésének labilitását és – nem utolsó sorban – masszív függőséget az orosz energiainporttól.”

Kérdés persze, hogy van-e „populista” vagy „provokatív” gazdaságpolitika, e kifejezések meglehetősen bulvársajtó-ízűek, a közgazdasági szakirodalomban nem találkozni velük. Az államhatalom kisajátítása miatt csökkenő polgári szabadság mérhetősége is igen fogas kérdés, különösen egy olyan országban, ahol ennek a hagyományai csak nyomokban találhatóak meg, nincs rá szellemi igény. Alig fáj valakinek, hogy nem fordulhat közvetlenül az Alkotmánybírósághoz, vagy a tiszteletreméltó testület működését ellehetetlenítették, ügyhátralékát pedig egyszerűen törölték. „Kaparj kurta, neked is jut” – ha a kormány a törvényhozás révén tollasodik, én is játszom tovább az én kis Kádár-kori játszmaimat, „hazaviszem a gyárat”, hol itt a gond? Hát például a nemzeti jövedelemmel. Ha minden elv félresöpörhető lenne is, egy rezsim eredményességét az csalhatatlanul mutatja. Például északi szomszédunk Szlovákia („az ilyen kis államocskák életképtelenek” – kísérték függetlenné válását az irredenta felhangok) egy főre jutó nemzeti jövedelme 2010 előtt a magyarországinak csupán 80 %-a volt. Most 15 %-al múlja felül a mienkét! Ez ugye 35 %-nyi lecsúszás egy olyan országhoz képest, amely velünk ellentétben képes volt megtartani a demokratikus államrendet. Jelenleg egy négy párti jobboldali koalíció kormányozza...

Eszünkbe jut a kép a fodrásznál: idős férfiú a tükörrel szemben, lilára pacsmagolt hajjal. Tegezi a fodrászt, csupa friss, fiatalos mondat harsog ajkáról. Gyönyörködik magában, úgy gondolja, mások is gyönyörködnek benne. Előkerül a hajszárító, percekben belül hamvasszőkén lobognak a fűrtjei, de az arca öreg marad, a „jó szöveg” nem segíti abban, hogy feltápáskodjon a székből. A fodrász segíti. Folyóiratunk tíz éves. Semmi okunk az ünneplésre. Videant consules...

De nálunk nincsenek konzulok, csak fodrászok. Mi is próbálunk segíteni. Tíz év után koponyalékelést is vállalunk, mint a régi borbélydoktorok.

A szerkesztőség

90 éve írták

Karinthy Frigyes: U. S. E.

Szerénytelen magánvélemény

Szerénytelen magánvéleményem az – Briand tegnapelőtti népszövetségi beszéde alkalmából – hogy az Európai Egyesült Államokat igenis meg kell és meg lehet csinálni, úgy, ahogy a Népek Szövetségének programja elképzeli.

Az ilyen magánvéleményen még akkor is, ha úgynevezett „magas” helyről hangzik el, általában mosolyogni szoktak az emberek, annak a lelkük mélyébe gyökerezett, megszokott számításnak alapján, hogy egy ember, akárki legyen, nagyon kicsike valami sok százmillió emberhez képest – az emberek ugyanis végig nem gondolván ezt az egyszerű statisztikai megállapítást, arra a hamis következtetésre jutnak belőle, hogy tehát egy ember véleménye is nagyon kicsike valami százmillió ember véleményéhez képest. Emlékszem, magam is sok éven át mosolyogtam, ha eszembe jutott boldogult Zakata barátunk híres vezércikke a *Balmazújváros és Vidéke* című lap homlokzatán, melyben egy fontos, külpolitikai kérdést tárgyalván, ilyen kijelentésre ragadtatta magát, „Óva intem Angliát ettől a lépéstől!”

Azóta gondolkodván a dolog felől, s meghányván-vetvén a kérdést Telma Titusszal, a Legenda megölhetetlen hősével, ennek a mondásnak látszatkomikumát is kielemeztem. A komikumot az *első személy* használata kelti, tehát az úgynevezett szerénytelenség – hogy jön ahhoz Zakata, hogy Angliát óva intse? Kicsoda Zakata? És kicsoda Anglia!

Pedig a dolog nem ilyen egyszerű.

Az a tény, hogy én egy kicsike pont vagyok az emberek óriási tömegében, egyáltalán nem jelenti, hogy amit gondolok és hiszek, amit jónak és helyesnek ismertem meg, az százmilliószor megbízhatatlanabb és ingatagabb és keresztülvihetlenebb imperativust diktál, mintha százmillió ember gondolná és hinné és ismerné meg jónak és helyesnek ugyanazt.

A tévedés onnan származik, hogy a lelki munkát – benne lévén nyakig a mechanikus

szemléletben – összetévesztik a testi munkával. Való igaz, hogy hegyet vagy tornyot, vagy hidat százmillió ember százmilliószor könnyebben és gyorsabban épít fel, mint egy ember – de egy matematikai feladvány megoldásához (pedig híd és torony felépítéséhez éppen hogy erre van szükség) százmilliónyi embernek ugyanannyi időre és tehetségre és elmeerőre van szüksége, mintha egy szál Értelme csinálná – legfeljebb több esély adódik a legalkalmasabb, legszabatosabb kiválogatódásra.

Newton nyilván egyike volt a világ legszerényebb embereinek, de szerény véleménye, mely szerint a gyorsulás fordított arányban áll a távolság négyzetével, azóta a legszerénytelenebb véleménynek bizonyult, miután kiszorított és elhallgattatott minden ellenkező véleményt. Pedig hát egyedül eszelte ki a dolgot – s kieszelte volna akkor is, éppen olyan jól, ha egyedül van a világon, sőt talán...

Sőt talán még jobban.

Telma Titusz egyik fontos tétele legalább azt állítja, hogy az emberi ítéletek, az ítéletekből alakult vélemények, a véleményekből alakult igazságok s az igazságból alakult törvények *igazság- és érvényességértéke fordított arányban áll azok számával, akik hozzák.*

A leglazább, legrövidebb életű törvényeket tömegek alkotják, forradalmak idején. Tanácskozások, parlamentek se alkotnak igazán maradandót – minden törvényükben benne van a kompromisszum, amit a tiszta megismerés tett százféle érdek felé – valóban érvényes, jól használható igazságoknak azok bizonyultak, amiket egy-egy kiválasztott Lélek termelt ki: zavartalanul, kérlelhetetlen, meg nem vesztegethető magányában az értelem és akarat csontfalú műhelyének, miután meghányta-vetette a dolgot, s összemérte, ellenőrizte, nem *más véleményekkel*, hanem a minden véleménytől független Valósággal.

Légy tehát szerény, de csak önmagadra – a véleményedre ne légy szerény! A véleményed nem te vagy – elméd és lelked alkotta meg a Valóság megismerése után – más nem változtathatja meg, csak a Valóság.

Szokj hozzá, hogy az Első Személy nem sorrendi véletlene a grammatikának – több, mint magad vagy: a különben udvarias angol nyelv, mely még az Isten nevét is kisbetűvel írja, egy lángoló, ágaskodó, nagy I-vel jelzi metafizikai jelentőségét.

Mert arról, ama jogról és kötelességről, hogy amiről szó van, úgy gondolkodjam az egész világ nevében, mintha én volnék az egyetlen ember a világon, alaposan leszokott a szellem elzüllött arisztokratája. Szinte groteszkül hat Briand beszédében a kitétel: „A kérdéssel sokat foglalkoztak filozófusok és politikusok.”

Filozófus! Az is valami? Mi az?

Rég hozták összefüggésbe ezt a két foglalkozást.

Pedig hát mégiscsak az ő hatáskörébe tartozik a dolog, természeténél fogva.

De vajon mit mondhatna a filozófus, ha valami csoda folytán vagy vasúti szerencsétlenség következtében egy órára összecsuknák vele a politikust, s utóbbi kénytelen volna odafigyelni és végiggondolni, amit mond?

A *saját* nevében beszélne, nyilván, de úgy, mint aki Európa nevében beszél.

Ilyenfélét mondana:

Uram, egyetlen ember vagyok, de nem vettem észre, megélvén életem felét, hogy Európa százmillió embere közül egy is okosabbat, megbízhatóbbat, használhatóbbat gondolt volna ki, mint én, együgyű eszemmel.

Mégis, ha végignézek életemen, azt látom, hogy semmit abból, amit ifjú lelkesedéssel, hittel és tehetséggel cselekedni és alkotni akartam és tudtam volna, nem cselekedtem meg – minden csak terv maradt, vázlat, ígéret. Pedig minden előkészület megtörtént rá, hogy boldog alkotó legyek, példaképe nemzetemnek és családomnak – tanultam és fáradoztam, és megcsináltam a kereteket, a valódi munka feltételeit.

Mégát történt semmi. Nem rajtam múlt.

Eddigi életem első fele előkészület volt, mint legtöbb társamé – iskola, történelem, sport, tudomány.

A második fele eltelt harcokban és hajszákban – kétségbeesetten verekedtem és küszködtem, hogy biztosítsam a térben azt a talpalatnyi helyet, biztosítsam az időben azt a néhány évet, amit hivatásomnak szentelhetek. Nem sikerült. Voltam munkás, voltam katona, voltam családfő, voltam komédiás. Vad és értelmetlen ellenállásba ütköztem mindenütt – *nem az elemek* ellenállása volt ez, amit le tudtam volna győzni, és le is győztem, hiszen hivatásom lényege éppen ez volt –, *embertársaim* akadályoztak meg mindenben, fennálló szokásokra hivatkozva, megtagadva a lényegét, a forma kedvéért.

Ma már tudom: a formán kellett volna változtatnom, hogy a lényegét megmentsem. Azt hiszem, elkéstem vele.

Pán-Európa ellenségei a hazafiságra hivatkoznak, a nemzeti érzésre, fajták életakarátára és becsületére.

Tévednek.

Fajták és nemzetek életét, a lényegét, ahogy *ma* áll a világ, éppen hogy Európa összefogása mentheti csak meg – le kell rombolni a korlátokat, hogy a körülzárt részek vérkeringése meginduljon. Olyanok ezek a korlátok, mint beteg testén a kötés – ha a seb gyógyulni kezd, többet árt a kötés, mint amennyit használ.

Mit féltek, kishitűek? Ha *valóban* fajtákról van szó, ezeknek életértéke csak emelkedhetik az öszműködésben. Összeolvadástól, elhalványulástól tartani éppoly ostobaság, mintha valaki attól tartana, hogy a központi vérkeringés megindításától összeolvad a fül és a szem és a gyomor, ezek a *fajlagos* szervek, amiknek fajlagos működését csak elősegíti a központi szervezet.

Európának hivatása van a világon s vezető hivatása – Európának hinnie kell hivatásában.

Miért nem tudja gyakorolni?

Mert lekötik erejét a korlátok, amikre valamikor szüksége volt – lekötik e csökevények, a népvándorlás maradványai.

Európa megcsinálta a lehetetlent, a földkerekség életakarátának eddig legnagyobb

teljesítményét – a közlekedés győzelmes forradalmát megvívta, s egytizedére csökkentette bolygónk viszonylagos nagyságát. Kényelmes szállodát csinált az ismert világból, melynek lakói akkor érintkeznek egymással, akkor ismerik meg egymás testét és lelkét, mikor nekik tetszik. Felszabadította a világot rádióval és gépmadással, kibékítette és megváltotta Amerika és Ázsia harcos ősembereit – önmaga miatt remeg és ijedezik és sínylődik hát az *önmaga árnyékától* való félelem láncai közt?

Ki hessegeti el ezt az árnyékot, európaiak?

Mi már elkéstünk, egyenként és külön-külön – e nemzedék életét tönkretette a tulajdon testünkkel való marakodás és kufárkodás.

De Európa talán nem késett még el.

Ébredjen hát fel, a Krisztus nevében! – hívják Briand-nak vagy Pityipalkónak megváltóját, mindegy az – nem a megváltó a fontos, hanem a megváltás.

Ballai László: Elmúlt hatvan évünk

Elmúlt hatvan évünkben gazdasági és társadalmi valósággá vált a jóléti állam. A fejlett és a közepesen fejlett (azaz szocialista) országokban egyre többet költöttek szociális kiadásokra, miközben gyors ütemben emelkedett az életszínvonal. A műszaki fejlődés miatt csökkent a kétkezi dolgozók száma, s fokozatosan növekedett a középrétegekbe tartozók aránya. A foglalkoztatottság súlypontja áthelyeződött a szolgáltatásokra. A XX. század elején az emberiség többsége vidéken élt, és élelmiszer-termeléssel foglalkozott, ellenben a század végén a világ népességének több mint fele már városokban lakott. A női munkavállalók száma és képzettsége megközelítette a férfiakét. A nemek társadalmi jogai és lehetőségei kiegyenlítődtek.

Elmúlt hatvan évünkben a jólét növekedése egyre több embernek tette lehetővé – akár vidéken is – a városias életet. Mind általánosabbá vált a kényelmes lakás, a nyaraló, az autó, a megnövekedett jólét és szabadidő utazási kedvet szült – új üzletág született, a turizmus. A tömegkultúra fogyasztása, elsősorban a mozi és a tévé révén a világ egyre nagyobb területein vált napi rutinná. A sajtó, valamint az új művészetek legkiemelkedőbb reprezentánsai korábban elképzelhetetlen mértékű közönségnek mutatták meg a jólét árnyékát, amely hatalmasan vetült a vietnami háborúra, az USA latin-amerikai machinációira, a neokolonializmusra, Afrika és Ázsia éhező nemzeteire.

Elmúlt hatvan évünk a három M-el, Marx, Mao, valamint Marcuse nevével fémjelzett diákmozgalmakkal indult. E miuxtum compositum arra mutat, hogy a mccarthyizmus, valamint a hidegháborús propaganda Nyugaton sem mindenkiben oltotta ki a társadalmi igazságosságot követelő kommunista mozgalmak iránti szimpátiát. Felszabadult Kuba, Che Guevara meghirdette

Latin-Amerika függetlenségét, Angola népe fellázadt a portugál gyarmatosítók ellen. E jeladások után, a súlyos összeütközésekbe torkolló tüntetéseken gyökeresen új társadalmi berendezkedést követeltek. Jelentős csoportok utasították el az egzisztenciateremtés lehetőségét, és inkább a társadalom megváltoztatását vagy az abból való kivonulás útját választották. Mivel azonban az újabb és újabb gazdasági csúcspontjaikra érkező polgári demokráciákban a társadalom döntő többségének a biztos jólét lett a legfőbb érték, a felforgatónak tekintett nézetek ugyan komoly átmeneti zavarokat okoztak, de sikerült „becsatornázni” azokat a nőjogi, kisebbségjogi, esélyegyenlőségi, természetvédő és egyéb „polgári” kezdeményezésekbe. A fiatalabb nemzedékek nem csekély része azonban – sikertelen forradalmi kísérlete után – a deviáns viselkedés valamilyen formáját választotta. A szocialista világrend felbomlásával és a kommunista diktátorok, így Mao mérhetetlen bűneinek feltárásával a marxista mozgalom hitelét veszítette.

Elmúlt hatvan évünkben kialakult egy új, fiatalos felfogás: az uniformizus. A rockzene és a farmernadrág az egész világon az egyén teljes szabadságának és a társadalmi konvenciók elutasításának jelképévé vált, de lám, egyszer csak Carter elnök farmerben ment be a Fehér Házba, a szocialista országokban megjelent a „polbeat”, és a római pápa is dob–basszus ritmusokkal igyekezett beterelni kiszemelt híveit a széles stadionokban rendezett egyházi szeánszokra. Futótűzként kezdtek terjedni a személyes felszabadulás kinyilvánításának kevésbé ártalmatlan módozatai, a promiszkuitás és a narkotikumok élvezete is, így soha nem látott mértékűvé duzzadhatott a bűnözés két legjövödelmezőbb ága, a prostitúció és a kábítószerkereskedelem. A politikai körökkel összefonódó, vagy egyenesen azokból leágazó, nehezen kiirtható, újra- meg újraszerveződő maffiahálózatok jöttek létre.

Elmúlt hatvan évünkben a forradalmi mozgalmak kifulladásával párhuzamosan megrendült az egyetemes erkölcsi elveket hirdető történelmi egyházak és a társadalmi együttműködés biztos alapjának tekintett családok helyzete. Az 1980-as évektől állandósult a „társadalom alatti osztály”, amelynek tagjai képtelenek fenntartani magukat, és elszakadtak a családjukhoz vagy segítő közösségekhez főződő köteleik is. A fogyasztásra ösztönző marketing nehezíti a helyzetüket, hiszen olyan igényeket támaszt bennük az áhított javak iránt, amely a segélyből nem kielégíthető. E kiábrándult, elégedetlen réteg tagjai könnyebben válnak fogékonyá a szélsőséges nézetekre. Hogy milyen mértékben is, arra a démoni erővel jelentkező, a minden társadalmi érték elpusztítására kész fundamentalista iszlám terrorizmus mutat példát (amely mögött persze a maffiahálózatok állnak). Mit sem lehet kezdeni azokkal a végsőig fanatizált „harcosokkal”, akik életüket is képesek feláldozni mások meggyilkolása érdekében, mert cinikus tanítóik azt sulykolták beléjük, hogy abban a pillanatban, amikor a működésbe hozott robbanószerkezet cafatokra szaggatja a testüket, Allah paradicsomában találják magukat. Nem sok vigaszt nyújt annak a felismerése, hogy ez a végtelen vallási türelmetlenség csaknem másfélezer éven át volt sajátja a keresztény világnak is, és mérhetetlenül sok szenvedést zúdított az emberiségre a történelem során.

Elmúlt hatvan évünk tehát a fogyasztás fetiszizálása, az igazságos társadalom fikciója és a vallási fanatizmus között ingadozott. Végső soron az individualizációs kísérletek csődjeként értékelhető. A helyzetet súlyosbítja, hogy a XXI. század elejére a munkanélküliség démona helyébe a munkahelyteremtésé lépett, egyre nő a nem gazdasági, hanem társadalmi kényszerből létrehozott állásokban tengő-lengő emberek száma, és a munka értékének, becsületének megingása a személyiségfejlődésre is bénítólag hat. Pedig az individuum a „vagyok, aki vagyok” ereje, az önmagamban való értéké, csakis az emelhet fel, és tagadhatja meg a hamis társadalmi

tudat felett bábáskodó, önmagukat már a végsőig lejáratott állami és egyházi intézményeket és szervezeteket, de legfőképpen azok üres szócsöveit. Csakis a megnövekedett emberi tudat lehet a jövőbe lőtt nyíl. Pontosan az, amely a természet fölé emel bennünket, egyszermind visszaadja nekünk a természetet.

Elmúlt hatvan évünk végén felnézünk az Országos Kéktúra útvonalán fekvő Remete-hegyre. És ott, ahol a sűrű erdő vállas tölgyei és széles gallérú juharfái közt kedvenc dolmányos, bóbítás, füttyös madarainkat köszöntöttük, az utóbb épült luxusvillás ásítóznak az irtásdűlőn. Fel, egészen a hegygerincig tart már ez az új honfoglalás. Vajon a völgyből feltekintők közül hányan szeretnének itt zöldellő ősréngeteget, amely mindenkié, és hányan képzelnék el magukat sütkérezve egy csinos ház teraszán, amely csak az övék?

Magyar Szemle

A vezető erőt sugárzó mosollyal áll a tribünön, bejelenteni kész az eddig megnyert csatákat, és azokat, amelyeknek a megnyerése még hallgatósága előtt áll. Mert a magyar honvédség tíz éven belül a térség meghatározó hadereje lesz. (Hiszen most szerződünk száz Leopard kiképzőtankra. Ha lesz mivel kiképezni az „embereinket”, akad az is majd, akire lövessünk velük.) Minden piros és fehér és zöld, mint az emelvény mögött lobogó zászlók, vagy az előtte dobogó szívek, nincs permutáció, pláne mutáció, elfajzás. Már hallani az egyszerre dübörgő lépteket, vízionálódnak az ütemükre lendített karok, a jelszavak skandalására kerekedett szájak s a jelszavaktól tágra nyílt szemek. Így képzelünk el manapság egy szemlét, amely magyar.

De nem. A Magyar Szemle konzervatív folyóirat, amelyet Antall József szellemi örökségével fémjeleznek. A jobboldali, demokrata értelmiségieké, akiknek valóban fontos a magyarság és Európa sorsa, a magyarságot pedig Európán belül és annak értékeihez igazodva látja. A 2020/7-8. számból néhány szemelvény:

„A feladat az ország gyökeres újraszervezése, ami viszont a *szakszereűség tiszteletét*, vagyis a polgári kormányzás legjobb hagyományai felelevenítésének követelményét írta elő – írja Entz Géza. – Az új társadalmi berendezkedés kiépítése, majd a működtetése csak világosan megfogalmazott politikai programra épülő, az élet minden fontos területét átfogó, alaposan kidolgozott és hosszabb távon is működőképes *szakpolitikákkal* lehetséges. Ez magától értetődően a tudományos kutatás, képzés, intézményfejlesztés, igazgatás, hatósági tevékenység, jogalkotás egységes megközelítésű kezelését kívánja meg, hiszen az ország nyilván csak ilyen szemléletű kormányzás mellett lehet sikeres.”

Tehát a szakpolitika követelménye a nyugati demokráciákban (álljanak bár éppen konzervatív vagy liberális irányítás alatt) az, ha valaki a politikusi pályára lép, mindenek előtt szakpolitikussá kell válnia, tehát például a külügy, az oktatásügy, az egészségügy szakértőjévé, a területét érintő

kérdésekről mindent tudjon, csakúgy, mint a vele ellenzékben lévő szakpolitikus, vitájuk elvi különbségeket tükrözzön, ne pedig alapvető tények ismeretére hívják fel egymás figyelmét, az éppen eléjük tolt papírok alapján.

Kodolányi Gyula tollából ezt olvashatjuk: „»Magyar középnek« azt a tágas szellemi, politikai és társadalmi térben szétterülő képződményt nevezem, amely az 1930-as években fellépő demokrata és patrióta nemzedék legszebb közösségi alkotásaként született meg. A barátságok, szellemi rokonságok és a közös cél – Trianon meghaladása egy magasra törő, korszerű Magyarország reformprogramjával – e teret át- meg átjáró hálózatok spontán, majd tudatos építésébe fordult. E hálózatokban könnyű szerrel találhatták meg egymást szükség esetén olyan, látszólag távoli szereplők, mint Kozma Miklós és Cs. Szabó László, Zsindely Ferenc és Kodolányi János, Török Sándor és Horthy Ilona, Görgey Guidó és Szerb Antal, Tüdős Klára és Illyés Gyula, Kovács Imre és Szent-Györgyi Albert, Bajcsy-Zsilinszky Endre és Kővágó József.»

A szakpolitika, így a nemzetpolitika is az egymást ismerő és egymással együttműködő autonóm értelmiségi műhelyeken alapul, amelyek ajánlásokat tesznek a *váltó* kormányzatoknak, nem pedig a rezsim vezérli azokat tudományos és művészeti „akadémiákon”, szakmai „kamarákon” keresztül. E korkövetelmény megvalósítását kéri számon Jeszenszky Géza is Jászi Oszkárt idézve: „»A valódi békéhez és konszolidációhoz vezető út csakis a következő lehet: 1. a határok revíziója minden olyan esetben, amikor egy homogén nemzeti kisebbséget nehézség nélkül lehet egyesíteni honfitársaival; 2. minden nemzeti kisebbség olyan hivatalosan elismert egységgé szervezése, amelynek joga van saját kulturális és oktatási rendszert fenntartani, s amelyet csak az állam iránti lojalitás korlátoz; 3. a túlcentralizált és bürokratikus államok decentralizálása a szabad helyi önkormányzat szellemében; 4. a kereskedelem akadályainak felszámolása, valamint a gazdasági és kulturális együttműködés lehetőségeinek növelése.« Az első ponttól eltekintve ez egy ma is érvényes és megvalósítható program, amelyet továbbra is napirenden kell tartani.»

Mindettől látszólag távol esnek Ménes András az akadémiai pszichológia megalapítójáról megfogalmazott gondolatai, holott bármely értelmiségi, politikai cselekvés előfeltétele a gondolkodás szabadságának biztosítása úgy, hogy az mint pszichológiai érzet is megjelenjen: „Wilhelm Wundt kísérleti berendezései közé tartozott a »gondoltmérő«, amellyel megkísérelte mérni az idő érzékelését – emeli ki. – Jellemző volt rá, hogy zavarta az órának a modern emberre ható zsarnoksága. Az óráról azt írta, hogy »az első rendőr«, és »a személyes szabadság minden korlátját magával hozta. Az embernek természetes ösztöne, hogy küzd minden erő ellen, amely elnyomni igyekszik függetlenségét. Szerethetünk mindent, embereket, állatokat, virágokat, köveket – de a rendőrséget senki nem szereti! Ki többé, ki kevésbé, de valamennyien harcban állunk az órával [...] néha a madarak szárnyával repülök, néha a csiga lassúságával mászom, és [...] amikor azt hiszem, hogy az időt ütöm agyon, akkor valójában magamat gyilkolom.«”

És nem, nekünk nem létezik élet az Európai Unión kívül, mint Svájcnak, amely a világ aranytartalékán és bankbetétein ül, amelyeket egyébként nem maguk a svájciak síboltak el (megjegyzendő, hogy ott az állampolgárok az állandó népszavazás rendszerén keresztül jócskán a nyugat-európai átlagot meghaladó mértékű ellenőrzést gyakorolnak politikusaik felett). „A Római Birodalom – ókori viszonylatban különösen – óriásivá nőtt, összetartásához, prosperitásának biztosításához alaposan átgondolt politikára és kiérlelt igazgatási rendszerre volt szükség – mutat rá Visy Zsolt. – A döntő kérdés a centrum és a periféria viszonya volt, amelyben a központi fekvésű és döntő politikai szereppel bíró Itália állt szemben a nyelvileg és kulturálisan rendkívül

tarka képet mutató meghódított népekkel és területekkel. Róma politikai nagysága éppen abban mutatkozik meg, ahogy az ilyen helyzet kezelésére szolgáló rendszert a történelem során elsőként kidolgozta és a gyakorlatban bátran alkalmazta. [...]

Most, kétezer évvel később Európa népei közel állnak ahhoz, hogy ismét létrejöjjön a kontinens egysége. A tizenötök az egykori Római Birodalom számos jelentős tartománya területén és a kereszténység révén virtuálisan kiterjesztett birodalmi területeken indította meg ezt a folyamatot, és hamarosan huszonnyolcra emelkedett a tagországok száma. Ez a szám ugyan az Egyesült Királyság kiválásával nemrégiben huszonhétre csökkent, de kölcsönös törekvések vannak a társadalmi, politikai és gazdasági együttműködés fenntartására. Az Unió létrehozásának és fejlesztésének alapfeltétele az önkéntes társulás elve, a rész és egész dialektikus egységének elve. Afrikai ország felvétele egyelőre nincs napirenden, de Törökország jelentkezése mindenképpen arra utal, hogy előbb-utóbb szembe kell nézni a Földközi-tenger országainak valamilyen újabb integrációjával. Mindehhez nemcsak jelenünket, hanem múltunkat is ismerni kell, a korábbi példák, törekvések, részben vagy egészében megvalósult birodalom-alakítások és azok szervezeti megoldásai mind-mind tanulsággal szolgálnak. Ezek sorából pedig magasan kiemelkedik a legnagyobb, a legsikeresebb, a leghosszabb életű integrált állam, a Római Birodalom példája.”

Dull Ernő: Gyökmagyar

Minden mondat kimondása felelősség, a leírása még nagyobb, hát még könyvnyi terjedelemben. A felelősség mértéke azzal arányban növekszik, minél szélesebb közönséghez jut el a kihirdetés, a fennálló politikai rendszernek elvtelenül megfelelni akaró, tudománytalan állítások forgalomba hozatala, így Czakó Gáboré, aki az *Eredeti magyar nyelvtan* című, 2011-es könyve javított, bővített kiadásáról ekképp nyilatkozott 2019. november 30-án a Magyar Hírlapnak:

„Ez egy úttörő munka, a magyar nyelvtan kutatása. Ugyanis a Bach-korszakban lényegében átvettük az európai nyelvtanszabványokat, és azokból lettek a magyar nyelvtanoktatás pillérei, fő irányvonalai. Miközben a magyar nyelv más szerkezetű, mint az európai nyelvek. Ez nem holmi ellenségesség, inkább olyan különbség, mint a sas és a ló közötti. A kötet, ahogy alcíme is mondja – *A magyar nyelv természeti rendje szerint, Czuczor Gergely és Fogarasi János nyomán* – a Czuczor–Fogarasi-szótáron alapul. [...]

A szótár fontos segédeszköz, amennyiben tényleg gondolkodás eredménye. Ha nem az, akkor fújhatjuk! Egynyelvű szótárat – most arról van szó – nagyon sokat csináltak az elmúlt évszázadok során, magyar egynyelvűt is készítettek. Az egynyelvű szótárnak az egyik feladata, hogy föltárja, megmutassa valamely nyelv belső tulajdonságait. A magyar nyelv belső kutatása sokáig nem létezett, de aztán a XIX. században megjelent Kresznerics Ferenc szótára két vaskos kötetben. Ő

paptanár volt, a szombathelyi gimnáziumban tanított, aztán az igazgató egyszer fölkereste azzal, hogy nem helyteleníti szótárkészítő és egyéb nyelvkutató munkásságát, de azt kéri, írja rá mindegyik művére, hogy »a főigazgató úr engedelmével és támogatásával«. Erre ő összecsukta irkáját, tollát letörölte, majd áthelyezését kérte Ságira, ami egy parányi falu volt, ma már Celldömölk része. Önérzetes ember lévén senki engedelmét nem kérte ahhoz, hogy gondolkodjék, és ehhez támogatást sem várt, hanem amit gondolt, megírta. A Kresznerics-féle szótár gyökérrendű volt, a Czuczor–Fogarasi elődje. Két kötetben jelent meg 1831–32-ben. Kresznericset nyomban be is választották a mai Magyar Tudományos Akadémia elődjébe, a Magyar Tudós Társaságba, de közben sajnos elhunyt. A tudós társaság első elnöke volt akkor gróf Teleki József, kiváló nyelvész, gyökérkutató, polihisztor: az ő támogatásával tudta elkezdni munkáját Czuczor és Fogarasi is. Czuczor Gergely bencés szerzetes kiváló költő és néprajztudós, Fogarasi János pedig zeneszerző, jogász és néprajzkutató volt. Ketten kezdték készíteni a szótárt, aztán Czuczor halála után, 1866-tól Fogarasi egyedül folytatta a munkát. Az egész ország küldte nekik az anyagot, bármit kértek, akkor ezrek ugrottak, és gyűjtötték például az ikes igéket. Bolyai János is úgy látta, hogy a magyar nyelv kutatásának valóban az az útja, amit Kresznerics, Czuczor, Fogarasi választott. [...]

Meg kell keresni a magyar nyelv alapszerkezetét, ami lényegében azt a kicsi kezdeményt jelenti első fokon, amit a gyökérből elvonva gyöknek neveztek el. Ebből nő ki maga az egész szó (például az »ér« gyökéből az érdek, érték, érdem, értelem, érzelem). Van gyök, amelyből öt-hat szó ered, és olyan is, amelyből két-háromszáz. Ez a rendszer lényegében korlátlan mennyiségű szó előállítását teszi lehetővé. A világon a magyaron kívül még néhány gyöknyelv létezik, például a héber, az arab, a dravida és a szanszkrit. Egy gyöknyelvben bármikor képezhetünk új szavakat, hogyha a szükség úgy hozza, ha valaminek nincs neve.”

Így tehát a Kossuth-díjjal jutalmazott „úttörő”. De mit mond a nyelvtudomány? Nádasy Ádám *Milyen nyelv a magyar?* című könyvében ezt olvashatjuk az alaktani kérdésekről: „A szavak nyelvészeti szempontból kétfélek. Egy részük nem elemezhető: *szobor, fiatal, makaróni*. Ezeket szétvághatjuk hangokra, de az nem elemzés, mert a hangoknak nincs közük a szó jelentéséhez. A szavak más része elemezhető, mert jelentéssel bíró kisebb elemekből áll: például *szét-zavar-hat-ná-ke, réz-rúd-szerű-t*. A jelentéssel bíró elemeket morfémanak nevezzük. Morféma a *makaróni*, és morféma a -t.”

A nyelvek fontos tulajdonsága, hogy mit fejeznek ki több szóval, vagy eggyel – mutat rá Nádasy Ádám. A *szeretlek* példában a magyar az összes jelentéselemet (*szeret+l+ek*) egy szóba kényszeríti: ezt hívjuk szintézisnek („egyberakás”), míg a német három önálló (mert permutálható) szót alkalmaz, ezt hívjuk analízisnek („széjjelbontás”). A magyar tehát szintetikus, a német analitikus nyelv. A szintetikus nyelvekben (ilyen az orosz, a latin, a török) a szavak hosszúak és bonyolultak, de minden kiderül belőlük; az analitikus nyelvekben (mint az angol, a perzsa, a kínai) sok rövid szó nyüzsög a mondatban, és a teljes jelentés csak sorrendjükből érthető meg. A magyar „erősen szintetikus”, mert egyik nyelv se tisztán ilyen vagy olyan (például a névutó a magyarban analitikus jelenség: *a ház mögött* = német *hinter dem Haus*). [...] A magyar alapvető sajátossága, hogy egymás után ragasztgatja a jelentéselemeket (*-k-nak*), szakszóval: agglutinál (a szó latin jelentése „hozzáragaszt, összeilleszt”). Az agglutináló nyelvekben a szavak nagyon hosszúra nőhetnek, de „transzparenszek”, átláthatóak, mert azonos szófajban egy kaptafára mennek, pl. *forgolódásaitokban, tépelődéseitekben*.

„Egy érdekes kivétel van (vagy inkább volt) ebből a szempontból: az ikés igék továbbragozása – tudjuk meg a *Milyen nyelv a magyar?* című remekműből. – Az ikesség, úgy látszik, fúziókeltő, erős tulajdonság volt, ezért a régies irodalmi nyelvben „átütött” a köztes toldalékokon (pl. a *-hat-*, *-na-*, *-j-* elemen): *ő eszik* → *ő ehetik*; *ő válik* → *ő válnék*; *ő tűnik* → *ő tűnjék* → *ő tűnhetik* → *ő tűnhessék*; *én aludjam* → *én albassam*, vagyis az egész szóalak ikés volt, és ezt a végrag „látta” a közbeékelt toldalékok ellenére is! (Az iktelen igéknél ilyet sohase mondtak: **ő várhatnék*, **ő énekelhetik*.) Ezt a rendhagyóságot, hogy a rag nem a közvetlenül előtte álló elemet látja, hanem az legbelső szótövet (*esz-*, *vál-*, *tűn-*, *al-*), napjainkra fölszámolta a nyelv, nyilván mert ellentmond az agglutinációs alapelvnek. Ma már így természetes: *ebet*, *válhat*, *tűnjön*, *tűnhet*, *tűnhessen*, *albassak*, azaz hiába ikés a tő, a toldalékok maguk iktelen tövek s a végrag ezekhez igazodik.

A *tő* a toldalék levágása után maradó rész, tehát az *áldásokatok* töve *áldásokatok*, ennek töve *áldás*, ennek töve *áld*. A magyar agglutináló jellege miatt a *tő* szinte mindig önálló szó, hiszen ahhoz ragasztgatjuk a toldalékokat. Ritkán előfordul olyan *tő*, mely önmagában nem szó, de világos jelentése van, és egy szabályos toldalékkal szóvá lehet alakítani. Az ilyen, szónál kisebb töveket gyöknek vagy másként *fiktív* tőnek nevezzük. Például:

<i>ját</i>	<i>ék</i>	<i>ok</i>	<i>at</i>
gyök	képző	jel	rag

A *ját-* gyök jelentése a német ’Spiel’, angol ’play’, de kell hozzá képző: az *-ék* főnévképző (*játék*), vagy az *-sz* igeképző (*ját-sz-ik*). Fontos, hogy mind az *-ék* főnévképző, mind az *-sz* igeképző ettől függetlenül is létezik: *marad-ék*, *fe-dez-ék*, illetve *lát-sz-ik*, *meleg-sz-ik*. Gyökök (fiktív tövek) még például: *gyakor-*, *nyug-*, *fór-*, *tám-*. A nyelvújítás idejéig gyök volt a *tan* (mert csak *tan+ul*, *tan+ít* létezett) és a *szak* (csak *szak+mány* létezett), aztán szót csináltak belőlük, most már rendes tövek, nem gyökök többé.

Az igazi gyökök se nem főnevek, se nem igék, csak a megfelelő képzőkkel válnak azzá. Ezért az ikés igék tövét nem tekinthetjük gyöknek, jóllehet önálló szóként nem jelennek meg, de egyértelműen igei tövek: *mász-*, *hazud-*, *til-takoz-*, *felsejl-* stb. Vannak továbbá olyan ősi szavak, amelyek igék is meg főnevek is, pl. *nyom*, *fagy* (szakszóval nomenverbumok), ezeket se szokás gyöknek nevezni, hiszen szavak.

Más típusú nyelvekben sokkal természetesebb a gyökök megléte. Olaszul például az *am-* gyök jelentése ’kedvelni/kedvelés/kedvelt’: igeként *am+are* ’szeretni’, főnévként *am+ore* ’szerelem’, *am+ico* ’barát’. A latin *reg-* gyök jelentése ’egyenes/igaz/igazít/igazgat’: igeként *reg+ere* ’igazít’, főnévként *reg+num* ’birodalom’, *reg+tor* (hasonulással *rec-tor*) ’igazgató’ stb. (A + jel után csupa egyébként is létező képző áll!)

A magyarban tehát a gyökök ritkák, mert a hosszabb szavak alapja, a legbelső *tő* szinte mindig egy önállóan is létező szó: *néz+eget+het-t-ük*, *könyv+el+ő-i-teke*, *szab+ó+ság-unke-at*, *kendő+z+etlen+ség-gel*.”

Kiváló nyelvészünk, Nadasdy Ádám külön foglalkozik a „gyökelmélettel”:

„Czuczor és Fogarasi – ma is hozzáférhető – szótára ihlette meg azokat az amatőröket, akik a nyelvvel kapcsolatban hasonló módon gondolkodnak jelentés és hangalak kapcsolatáról. A két-

három hangból álló szavakat, szótagokat – akár tényleg gyökök, akár nem – »gyöknek« nevezve összegyűjtenek számos szót, melyben ugyanezek a hangok szerepelnek, érzésük szerint hasonló jelentéssel. Ezeket »szóbokroknak« nevezik, az egész gondolati keretet pedig »gyökelméletnek«. Természetesen mindenkinek joga van a dolgokat úgy nevezni, ahogy jónak látja – ezek nem védjegyek, mint a Coca-Cola, de el kell mondanom, hogy sem a »gyök«, sem az »elmélet« szót nem a szokásos értelemben használják. Elméletnek nevezünk bármely tudományban egy megoldási javaslatot, mielőtt az bizonyítást nyerne. Az őshüllők kihalására számos elmélet született, az egyik talán bizonyítást is nyert nemrég (hogy egy kisbolygó csapódott a földre). Ha bebizonyítják, akkor nem elmélet többé, hanem tény. A magyar nyelv finnugor eredete is elmélet volt, míg Budenz be nem bizonyította – most már csak tény. A finnugor elmélet (amíg elmélet volt), javaslat volt a magyar nyelv eredetének, rokonságának kiderítésére. No de mire javaslat a »gyökelmélet«? Amennyire látom, csak sok-sok hasonló szót sorol föl (néha érdekesen, néha érdektelenül), de nem elmélet, hiszen nem körvonalaz egy konkrét problémát, melyet valahogy meg kíván oldani.”

Nádasdy Ádám könyve mindenkinek ajánlható, aki el kíván mélyedni a magyar nyelv csodáiban és azokról egyszersmind tudományos hitelű képet szeretne kapni. A nyelvész a XIX. századi kutatásról is elismeréssel szól, elhelyezve azt a tudománytörténetben: „Czuczor Gergely és Fogarasi János munkája, *A magyar nyelv szótára* (1862-1884) a maga korában nagy jelentőségű volt, előtte ilyen nem jelent meg a magyar nyelvről. Az általuk összegyűjtött szavak, szólások, tulajdonnevek hű képet adnak a XIX. század közepének (sőt az előző századoknak) magyar nyelvről, a nyelvjárásokat is beleértve. A mű szótörténeti-etimológiai fejtegetéseket is fűz a szavakhoz, ezek azonban nem állták ki a tudományosság próbáját, részben mert a szerzők nem ismerték kellő színvonalon a kor nyelvészeti tudományosságát, részben mert az őtánuk következő évtizedekben nagyot fejlődött a nyelvtudomány.”

Czakó a Magyar Művészeti Akadémia honlapján úgy nyilatkozik, hogy a magyar a legdemokratikusabb nyelv. Ezt interjújában azzal magyarázza, hogy „a magyarban nincsenek nyelvükben szegény emberek, csak buták. Buta ember természetesen mindenütt megterem, és minden nyelven lehet makogni vagy szerencsétlenkedni, de aki értelmes, normális, egészséges, az a magyar nyelv teljes szókincsét bírja. Volt egy csomó olyan magyar – mondhatjuk őket íróknak is –, mesemondók, népi énekesek és hasonlók, akik több száz, több ezer népdalt és mesét ismertek, noha analfabéták maradtak. Tehát a magyar nyelv megismerése, használata lehetséges azok számára is, akik nem az írásbeliségben élnek. [...] A magyar nyelv demokratikus, mert minden magyar ajkú számára teljesen nyitott. Teljes szókincsét nem ismerjük pontosan, valószínűleg a legnagyobb szókincsű nyelvek közé tartozik, mert bármikor készíthetünk új szavakat, amelyek rögtön érthetővé válnak mindenki számára.”

A világon élő összes ember képes arra, hogy tökéletesen elsajátítsa a saját anyanyelvét, mielőtt még a betűvetés tudományával megismerkednék. És minden nyelv alkalmas arra, hogy olyan szavakat teremtsen, amelyekkel a helikoni esztétikai értékeket elérő költészetet, a peripatetikus filozófiát vagy az athéni agorán ütköztetett demokratikus vagy arisztokratikus politikai nézeteket is kifejezheti. A demokrácia megértése már nem nyelvészeti, hanem kulturális kérdés, és az azzal teljesen összeegyeztethetetlen lingviszticizmus irányából – amely a rasszizmussal és az etnicizmussal egy tőről („gyökről”) fakad, elérhetetlen. Hiszen „a magyar nyelv demokratikus” kijelentés implikálja, hogy léteznek nem demokratikus nyelvek is, s az azokat beszélők kevésbé képesek kifejezni a gondolataikat, mint mi.

Ballai László: A hamis Néró

Lion Feuchtwanger könyvét elkezdve alig zökken bele az olvasó a Flavius-korabeli Szíria provinciális hangulatába, a hegyek felől fújdogáló csípős szél csak csipdesni kezdheti arcát, máris porszemet fúj a szemébe: „A zseniális Néró azóta már por és hamu. Helyében Titus császár ül a Palatínuson, hivatalnokok és korlátolt katonák kormányozzák a birodalmat...”

Zseniális? Ugyan miben lett volna az a bestiális kegyetlenségű zsarnok, aki az augustusi principátus mérsékelt államformáját zabolátlan diktatúrává változtatta, a féktelen dózsölésével kiűritett államkincstárt felségsértési perbe fogottak elkobzott vagyonával töltötte fel és – sokak mellett – saját anyját, feleségét is meggyilkoltatta? A német szerző egyik kútfőjénél, Suetoniusnál ezt olvashatjuk: „mindennél jobban törekedett a népszerűsége, és vetélytársa volt mindenkinek, aki valamiképpen hatást gyakorolt a tömegek érzelmeire. Elterjedt róla a vélemény, hogy a színészek győzelmi koszorújának elnyerése után odáig süllyedt, hogy a legközelebbi alkalommal atlétaként óhajtott volna részt venni az olympiai játékokon. Kitartóan gyakorlatozott ugyanis; az atlétikai versenyeket Görögországban is mindig a döntőbírák módjára, a stádium földjén helyet foglalva nézte végig, és ha a küzdő párok túlságosan a pálya szélére húzódtak, saját kezűleg vonszolta őket vissza a középre. Mivelhogy az énekművészet terén Apollóval, a kocsihajtásban a Nap istenével tartották egyenlőnek, elhatározta, hogy tetteiben Herculest utánozza majd. Azt beszélik, arra készült, hogy egy szelídített oroszlánt az arénában a nézőközönség szeme láttára bunkóval leüt, vagy megfojt pusztá kézzel.”

Szóval tehát e „zseni” helyett hivatalnokok és korlátolt katonák kormányoznak. Mikor is keletkezett *A hamis Néró*? 1936-ban. A kortársak a náci Németország viszonyaira ismerhettek a történelmi parabolában. Nézzük csak meg a figurákat. Az eseményeket Varro szenátor, a végtelenül korrupt, gazdag, de a politikai hatalomból kiszorított, cinikus cselszövő irányítja. „Vajon megengedje-e magának ezt a tréfát? – írja Feuchtwanger. – Alaposan kigondolt, sok jóval kecsgetető tréfa, de átkozottul veszélyes. Több mint tréfa. A nyugtáról van csak szó? Vagy a nyújtózkodó emberkérő? Nem, még róla magáról sem. Amiről szó van, az a Kelet, ez a pompás, fékezhetetlen, bölcs és zűrzavaros Kelet, amelyet nem szabad, hogy a Palatínus szűk agyú, brutális őrmesterei csizmájuk sarka alá tapossanak.”

Varro közvetlen ellenfele a szíriai helytartó: „Cejonius még jobban kihúzta magát utolsó szavainál. Varro nézte. »Nem lesz nehéz dolgom vele – örvendezett. – Puhány volt, az is marad. Persze, megesik, hogy hirtelen fellobbanásukban éppen az ilyen puhányok ragadtatják magukat beláthatatlan következményekkel járó erőszakos cselekedetekre.« És hirtelen eszébe jutott az a csúfnév, amelyen egész idő alatt hiába törte a fejét: nyújtózkodó emberke. Hát persze, nyújtózkodó emberke. így hívták az iskolában Cejonius a fababák után, melyeket a

szaturnáliákon szoktak használni. Ezek olyan mozgatható végtagú bábuk, melyeket elmés fogantyúval kuporgó helyzetükből hirtelen kinyújtóztatnak, s azután elengedik, mire újból összecusklanak. Ezzel a csúfnévvel gúnyolták ki erőfeszítéseit: nagyobbnak akart látszani, mint amilyen valójában volt.”

Varro kreatúrája a magát Néró császárnak képzelő fazekas (aki éppen csak az agyagformáláshoz nem ért). „Terentius érezte, hogy öregszik, anélkül, hogy adottságai megkapták volna a megérdemelt elismerést. Mert mit jelent az, hogy itt, a barbárok között, néhány piszkos és műveletlen kézműves szemében ő a nagy ember? Az igazi virágkora ott volt Rómában. Forró vágyakozással emlékezett vissza a Palatinuson töltött órákra. Mindenekfelett egy bizonyos élmény volt az, melynek emléke szinte megdicsőült az idő messzeségében. Egy napon ugyanis Néró császár azt a tréfát eszelte ki, hogy a szenátusban Terentius fazekassal olvastatta fel maga helyett valamelyik rendeletét. Ott állt tehát a fazekas a »kiválasztott atyák« előtt császári bíborban, és a néma alázattól és megilletődöttségtől mereven álló szenátorok előtt felolvasta a császári rendeletet. Most itt, Edesszában ez az akkori fellépte a szenátus előtt élete betetőzésének tűnt. Elfelejtette, hogy – legalábbis eleinte – rettenetesen félt, térde rogyadozott, gyomra reszketett, és hascsikarást érzett. Csak arra emlékezett, ahogy a beszéd folyamán egyre magabiztosabbnak érezte magát. Láta a szenátorok tiszteletteljes arcát, valamennyien őt tartották a valódi Nérónak, s joggal: ő maga is Nérónak érezte magát.

Nehezére esett magába fojtani ezt a hallatlan élményt, de legyűrte beszédvágát, és nem mondta el még Cajának sem. Nemcsak azért, mert fecsegése halálát okozhatta volna, hanem főképpen azért, mert attól félt, hogy ez a nagy óra elveszíthetné fényét, és bemocskolódná, ha megosztaná egy olyan hétköznapi lényel, mint Caja. Az asszony bizonyára semmi egyebet nem látna ebben az élményben, mint lefitymáló szemtelenséget, amivel Néró a szenátusát kigúnyolta, és azt a veszélyt, amibe ő, a tréfa nyomorúságos eszköze belesodródott. Csak Néró majmát látta volna benne, s nem fogta volna fel soha, hogy ebben az órában a szenátus előtt csakugyan ő volt a valódi Néró.”

A kreált császár kamarillája is hozzá illő, válogatott alakokból állt: „»Eljő majd a nap...« Knópsz, a rabszolga összerendezte a csillogó zöld kő láttára, de okos volt, s nem kérdezett semmit, csak mohón hallgatta gazdája szavait, figyelte különös mozdulatait, és sokáig töprengett.

Knópsz, akinek neve vadállatot vagy vadócot jelentett, sokat adott rá, hogy nevét tisztességesen, hosszú görög ó-val ejtsék ki. Karcsú férfiú volt, fiatalabbnak látszott, mint amilyen valójában volt. Még gyerekkorában került Terentius családjába, az egyik késedelmes adós adta fizetésképpen az öreg Terentiusnak. Knópsz Kilikiában született, és jól érezte magát itt, az ő Keletén. Ravasz, alázatos fickó volt, mindig fürgén ugráló szemmel. Terentius, akinek valamikor alárendelt, fiatalabb játszótársa volt, némi irigységgel vegyes csodálattal szemlélte. Csodálta erőszakos és magabiztos fellépését, vak önbizalmát, amivel gazdája önmaga iránt viseltetett; de ugyanakkor gyűlölte is e nyugati tulajdonságai miatt. A Vörös utcai üzemet Knópsz vezette, és az, hogy az üzem Edesszában ilyen gyorsan felvirágzott, neki olt köszönhető. Valószínű, hogy Caja asszony vigyázó szeme ellenére egész szép összeget félretett már a maga számára, de tevékenységét nem lehetett csak pénzzel honorálni. A szokás szerint Terentiusnak már régen fel kellett volna szabadítania, okán csodálkoztak, hogy miért nem szerzi vissza Knópsz a megérdemelt szabadságát, amit ura, úgy látszik, megtagad tőle. Annak idején például, amikor gazdája Néró császár halála után menekült, az ügyes, okos Knópsz könnyen megszökhetett volna

anélkül, hogy üldöztetéstől kellett volna tartania, hiszen gazdájának magának is elég oka volt, hogy ne mutakozzék. Amiért Knópsz akkor és később is kitartott mellette, annak oka az a babonás bizakodás volt, amivel szentül hitte, hogy gazdája egyszer még sokra fogja vinni, és akkor az ő hűsége is elnyeri jutalmát.”

A nemsokára „propagandaminiszterre” előlépő Knópsz mellé persze egy karhatalmi ügyekben járatos „belügyminiszter” is kívánczolt: „Trebonius kapitány közlegénységen kezdte. Most a tizennegyedik légió zászlótartó és sást vivő tisztje volt. A Kelet katonái között ő örvendett a legnagyobb népszerűségnek. Barát és ellenség egyaránt ismerte tetteit, amelyeket az örmény és a zsidó hadjárat folyamán véghezvitt. Szolgálatban különös szigorúságával, sőt kegyetlenségével tűnt ki. Gömbölyű feje, őszesbarna hajcsomóival, húsos nyakon ült. A köpcös ember szolgálaton kívül szívesen összeállt katonáival, velük ivott, és szaladgált nők után. Durva tréfáinak híre messzi földre eljutott. A hadsereg kedvence volt, s a lakosság, ahol csak feltűnt, megéljenezte.

Az antiochiai kormányzósági palotában és Rómában, a hadügyi hivatalban természetesen tudtak erről a népszerűségről. [...] Becsvágyó volt, és számos kitüntetést szerzett. Megkapta a hősiességért járó bíborzászlócskákat és a karperecét, majd magának és Victoria nevű lova részére kiküzdötte az első osztályú mell-, illetve sütyidísz. De nem kapta meg a falkoszorút meg a bátyakoszorút, amelyek azt illetik, akik elsőnek másznak meg valamely ostromlott városfalat, illetve bástyát. Trebonius kapitánynak az volt a véleménye, hogy ezt a kitüntetést már két ízben is kiérdemelte. Megvető vállvonogatással vagy gúnyos, széles mosollyal emlékezett meg azokról a csalókról, akik megfosztották ettől a dicsőségtől, hogy másoknak juttathassák. De a túske, ennek ellenére, mélyen lelkében ült.”

Varro tehát (mondjuk a weimari köztársaság iparbárója) pénzt és fáradságot nem kímélve mozgásba hozza kreatúráit. „Róma az erő – mondta. – Róma a hatalom! Mi a hatalom? Titus, ez a szorgalmas hivatalnok, aki császárnak nevezeti magát, azt képzelem, hogy övé a hatalom, mert egy óriási katonai és közigazgatási szervezet áll rendelkezésére. Nem irigylem. Mert mi az, ami az övé? Az örmester pálcája, a fascis: a vesszőnyaláb és a bárd. Ez volna a hatalom? [...] A hatalom – álmodozott – valami sokkal bonyolultabb dolog. A hatalom az eszme, ahogy kipattan az agyból, tetté válik, legyűri az otromba valóságot. A legtöbb ember beletörődik a megtörtént tényekbe. Azt mondogatják: így van, tehát így kell lennie. Ez az emberek nagy lustasága, nagy bűne. Én nem nyugszom bele. Miért kell úgy lennie, mint ahogy van? Néró meghalt? Ez a tény ostoba, értelmetlen, zavarja a világ bölcs rendjét. Nem illik az én világfelfogásomba. Nem ismerem el. Megtagadom ezt az ostoba valóságot, hadat üzenek neki. Újra életre keltem Nérót. A Kelet, mondják, ilyen, a Nyugat meg amolyan, soha meg nem érthetik egymást, s ezért az embernek vagy Rómáról, vagy a Keletről kell lemondania. Nos, én nem mondok le. Eszem ágában sincsen. Nem nyugszom bele az ilyen sivár logikába. Nem belenyugodni az ostoba, lélektelen valóságba, nem megelégedni vele, hanem saját magát feltenni a valóság, a sors ellen, ez az igazi római jellem. Kijátszani azt, aminek lennie kellene, az ellen, ami van, s megnyerni a játszmát, ez a hatalom egyetlen formája, amelyért küzdeni érdemes.”

De kié a valódi hatalom? A szürke eminenciások menthetetlenül kreatúráikra szorulnak.

„– Halljuk! – mondta udvariasan a letört Varró, és kétkedőn, reménytelenül mosolygott.

De a kétkedő mosoly hamarosan lefoszlott arcáról. Amit ez a széllébélt Knópsz kieszelt, alávaló és nemtelen, de minden merészsége mellett logikus volt, és a siker lehetőségével

kecsegtetett. »A nép fantáziája végtelen« – szegezte le magában Varró, miközben utálattal vegyes bámulattal hallgatta a vidáman fecsegő Knópszot.

Knópsz a következőkben fejtette ki tervét. Ahhoz, hogy római Szíria határvidékének népe elpártoljon Cejonius kormányzótól, és törvényes ura, Néró császár mellé álljon, csak egy külső, mindenki számára érthető okra van szükség, hiszen köztudomású, hogy bensőleg a lakosság velük tart. Arról van szó tehát, hogy az okok egyikét, amelyek valóban fennállnak, mindenki számára érthetővé kell tenni, kellő megvilágításba kell helyezni. Ez pedig nem nehéz. Például: a szíriai határvidéken annak az istennek, aki Krisztusnak nevezi magát, számos híve van, az úgynevezett keresztények, akik szenvedélyesen gyűlölik Nérót, a törvényes császárt. Ezek a keresztények, tizenhat esztendővel ezelőtt, pusztta gyűlöletből és fanatizmusból Rómát is felgyújtották. Felettébb valószínű, sőt, egészen bizonyos, hogy most is hasonló gyalázatos terveket kovácsolnak. Cejonius kormányzó támogatja is őket, mert le akarja törni Szíria Néró- párti lakosságát. Aki ismeri a keresztények gondolkodásmódját, a trónbitorló Titusnak és embereinek vak dühét és bosszúvágyát, az könnyen elképzelheti, mire irányul most ezeknek a keresztényeknek és felbujtóiknak terve. Kézenfekvő például az a lehetőség, hogy ezek az elvakultak megnyitják, vagy valami módon megrongálják az Eufrátesz folyó vagy valamelyik Eufrátesz-csatorna zsilipjeit, hogy ily módon elárasszák és elpusztítsák a titokban Néróhoz húzó valamelyik határ menti várost. Márpedig nem kétséges, hogy ha ez az alávalóság megtörténne, a határvidék lakossága egy emberként kelne fel az antiochiai kormány ellen, és állna Néró mellé. Akkor pedig Néró, a bennszülött lakosság segélyével, legalábbis néhány hónapig kezében tarthatná az átpártolt határvárosokat. Artabanosz feltétele teljesül, s ők megkapnák a megígért sereget s a pénzt.

Varro mozdulatlanul meredt Knópszra, aki olyan könnyedén csevegett, mintha valami lakoma előkészítéséről volna szó. A fickónak igaza van. Amit itt elmagyaráz, valóban jó ötlet. Igen, a terv a maga elképesztő egyszerűségében éppen olyan nagyszerű, mint gyalázatos. Sikerülnie kell. Ki kell váltania a tömegekből a kívánt gondolatkapcsolódásokat.”

A kreatúrák azonban előbb–utóbb önállósítják magukat. Varro elvakultságában megfeledkezett arról, hogy egy ember, még ha hiányzik is belőle minden önálló eszme és a személyiség, abban a pillanatban „valakivé” válik, tartalmat nyer, megváltozik és pályára kerül, amint hatalmat ruháznak rá.

„– A kések és a török hete – mondta álmodozva maga elé. Varro és Fülöp király néma maradt; semmi kilátás, hogy felülkerekedjenek ezen a bandán. Aki igénybe veszi a csőcselék segítségét, az kénytelen engedményeket is tenni neki.

– A császár aláírta a Knópsz és Trebonius által elébe terjesztett okmányokat, és azok ketten: Edesszában Knópsz, és Szamoszatában Trebonius kis csapatokat alakítottak, amelyek »Néró bosszúállóinak« neveztek magukat, és megtámadták ellenségeiket. Nem volt nehéz a császár ellenségévé, Titus barátjává bélyegezni mindenkit, akire valami okból nehezteltek, vagy éppen azt híresztelni róla, hogy Krisztus követője, ama gyalázatos felforgató szekta híve. Az Eufrátesz menti városokban, Kommagénében és Edessza területén »Néró bosszúállói« mindenütt betörték a kiszemelt házába, gyilkoltak, törtek-zúztak, foglyokat ejtettek, vertek, raboltak, rabszolgaságba hurcoltak.

A két folyó közötti terület keresztényei közül Knópsz nem gyilkoltatott le sokat. Többségüket félretette propagandacélból. Az volt a szándéka, hogy a nagy nyilvánosság előtt nagyszabású,

hatásos pert folytat le ellenük. Ki kell derülnie, hogy a trónbitorló Titus és hivatalnokai kovácsolták az ördögi összeesküvés tervét a derék, becsületes szíriai nép ellen, hogy bosszút álljanak rajta, amiért olyan híven ragaszkodott törvényes urához, a nagy Néró császárhoz.”

Az 1930-as évekbeli kortárs döbbenet olvashatta *A hamis Nérót*, ráismerve benne az újságból ismerős hírekre, a Reichstag felgyújtására, a lipcsei perre, a hosszú kések éjszakájára, a gátlástalan vezérkultuszra, a társadalom gyorsütemű faszizálására – és mindennek a forgatókönyvére. A terror mellett a tényeket elferdítő propagandára került a főhangsúly, hiszen „a legendáknak, ez már természetükben rejlik, nagyobb az erejük, mint a valóságnak. Némi propagandával minden legendának hitelt lehet teremteni.”

És mit kezd végül a teremtett valósággal Néró-Terentius? „Mégmámorosodott a »Birodalom, Hatalom, Hadsereg, Nép, Kelet« nagy szavak csengésétől; alapjában véve, valóban hidegen hagyta közgazdaság és politika, és csak annyiban érdekelték, amennyiben szárnyaló szónoklatai számára alkalmas anyagul kínálkoztak. Császári méltóság, vezérség számára csupán szereplést jelentett, népgyűléseket, katonai díszszemléket, építkezéseket, ünnepségeket, hatalmat, dicsfényt s mindenekfelett beszédet, beszédet.”

A mai olvasó még nagyobb megrökönyödéssel ismerheti fel, hogy a nyolcvan esztendeje véget ért szörnyűséges II. világháborúhoz vezető politikai gyakorlat újraalkalmazásával ma is megdönthető a demokratikus államrend, azon paradoxon okán, hogy a józanul gondolkodó emberek fejében meg sem fordul, hogy azt bárki is megakarná dönteni.

A problémát tovább árnyalja, hogy ki is az igazi Néró? Suetonius a *Caesarok életének Hatodik könyvét* ezzel zárja: „Harminckettedik évében halt meg, azon a napon, amelyen Octaviát megölte; a hír oly nagy örömet keltett, hogy az emberek feltették fejükre a szabadságot jelképező sapkát, és abban szaladgáltak városszerte. Mégis akadt, aki hosszú időn keresztül tavaszi és nyári virágokkal ékesítette a sírját; hol bíbortógás képmása került elő a szónoki emelvénynél, hol némely rendelete, mintha még élne, és ellenségei végromlására hamarosan visszatérne közéjük. Még Vologesus, a parthus király is buzgón kérte, mikor egyszer a szövetség megújítása ügyében követséget küldött a senatushoz, hogy tartsák tiszteletben Nero emlékét. Végezetül húsz évvel később, jómagam is fiatalember voltam még, feltűnt valamerről egy ismeretlen származású ember, aki elhíresztelte magáról, hogy ő Néró; a császár neve még akkor is oly népszerű volt a parthusok körében, hogy ezt az embert buzgón támogatták, és alig lehetett rábírní őket, hogy kiszolgáltassák Rómának.”

„Az igazi Nérónak persze soha esze ágába sem jutott, hogy felgyújtsa Rómát – elmélkedik a Feuchtwanger-figura, Varro. – Furcsa. Amiért azt hiszik, hogy az igazi Néró felgyújtotta Rómát, a hamis Néró tiszteletére most árvízbe kell fulladnia Apameiának, mert különben a világ nem hinné el a mi hamis Nérónkról, hogy igazi.” De Suetonius úgy jellemezte, hogy mindennél jobban törekedett a népszerűsége, és vetélytársa volt mindenkinek, aki valamiképpen hatást gyakorolt a tömegek érzelmeire. Ebből az következik, hogy maga az „igazi” Néró is „hamis” volt, a megfelelés kényszerének, saját nimbuszának bábja. Aki pedig ilyen, az alkalmatlan a morális cselekvésre, tehát nem válhat igaz emberré, akár kétkezi dolgozó, akár császár.

Dull Ernő: Szent László, a Koppányfi

Ha az utas a szemet gyönyörködtető fekvésű Somogyváron megtekinti az I. László király által alapított apátság romjait és a kegyhely történetét igényesen bemutató tárlatot, megvásárolhatja itt Bakay Kornél *Szent László somogyi apátsága* című képeskönyvét, amely betekintést kínál a régészeti anyagba. És még egy s másba:

1., „Géza nagyfejedelem (970–997) uralkodása eléggé ismert számunkra, a testvéréről azonban feltűnően hallgatnak a források. Ismert azonban, hogy élt egykoron, a X. század második felében egy Szörénd (Zirind) nevű nagyúr, akinek tar fejére utalással Tar Szörénd (*Calvus Zirind*) volt a neve, s akinek az egyik fiát Koppánynak hívták. Szöréndet is keresztvízbe mártották, s ekkor kaphatta a Mihály nevet, Koppány fiának pedig a keresztségben a László (*Calvus Ladislaus*) nevet adták, testvéröccsének viszont az ugyancsak görög Vazul (Bazil, Vászoly) lett a neve. A múlt törmelékeiből arra következtetünk, hogy Koppány herceg (*Cuppan dux*), aki Géza fejedelem fiának, Vajk-Sztephanosz (Istvánnak) az unokatestvére (*avunculusa*) volt, azonos a források Szár Lászlójával.”

2. „A magyar krónikák feljegyezték: »Szent István király már kora ifjúságában dicső hadat viselt a bátor és hatalmas Koppány herceg ellen. Koppány Tar Szörénd fia volt, aki Szent István király atyja, Gyeicsa Jejedelem idejében már hercegséget viselt. Gyeicsa fejedelem halála után Koppány vérfertőző házassággal akarta magához kötni Szent István anyját (*per incestuosum copulare connubium*).« Az itáliai Petrus Ranzanus szerint: »,Koppány megkísérelte Saroltát, /István/ anyját feleségül venni, pedig közeli vérrokona volt (*quonquam erat illi consanguinitate propingua*).«

A keleti lovas népek körében általános volt, hogy a testvér vagy rokon férfi özvegyét nőül vegye a fivér vagy az unokatestvér. Ezt csak a zsidó Ószövetség tekintette vérfertőző bűnnek (Leviták könyve 20.21.). A házasságra azonban nem került sor. Mivel a magyar krónikák egybehangzóan állítják, hogy András, Béla és Levente Szár László gyermekei voltak, (szemben a zágrábi krónikával és a XIV. századi Szent Gellért legendával, amely Vászolyt mondja atyjuknak!), joggal feltehető, hogy Koppány herceg leszármazottai voltak ők, akár közvetlenül, akár – esetleg – azáltal, hogy a megölt Koppány özvegyét a később megvakított és megölt Vászoly vette nőül, aki az ellene elkövetett szörnyű merénylet következtében 1038-ban elhunyt.”

3. „András fiai csakhamar szembekerültek a törvényesen megkoronázott, de uralkodásra alkalmatlan (*idoneus*) Salamonnal.”

4. „(Szent László) tudta, hogy országa népének magyarföldi szenteket is tisztelnie kell, ezért avattatta szentté István királyt, őseinek, Koppánynak és Vászolynak a megsemmisítőjét, ha úgy tetszik a gyilkosát (1083), Imre herceggel, Gellérttel, a Nyitra melletti Zobor-hegyi szerzetesekkel, Andrással és Zoarddal egyetemben, s ezért választotta temetkezési helyéül Koppány egykori várát, Somogyvárt. Mert az eszével kormányzott és a szívével ítélt. Ezért parancsolta meg udvari papjainak, hogy István király legendáit úgy állítsák össze, hogy mindenki számára világossá váljék: Szent István király ország és korona felajánlása a Szűzanyának nagyobb súlyú, mint a pápaság hatalma. Szűz Mária öröksége (*hereditas Sanctae Mariae*), a magyar Boldogasszony oltalma felülmúlja

Szent Péter hatalmát (*terra SanctiPetri*).

5. „Szent Lászlótól meg kell tanulnunk, hogy a nemzetet nem a tömeg határozza meg, mert a tömeget minden korban három dolog jellemzi: a szegénység (*pauperitas*), a hitványság (*vilitas*) és a nyomorúság (*miserabilitas*). A magyar nemzet a Szent Korona országa. S a Szent Korona független és szabad országát senkinek sem szabad megaláznia!”

6. „Szent László király, lengyel anya gyermeke s a horvát király, Zvojnimir (Zelemér, 1074-1089) sógora, lévén Ilona testvére a horvát király felesége, mintha kilenc évszázaddal ezelőtt megérezte volna, hogy ez a három nép valamiképpen vérségileg is összetartozik. A legújabb DNS-vizsgálatok ugyanis a magyar, a horvát és a lengyel egyedekben azonos marker géneket mutattak ki! Ezek az országok valóban összetartoznak, ma is össze kellene tartozniuk. [...] A magyar királyság (regnum) ezzel Magyar Birodalommá (archiregnum) vált s ez a magyar-horvát nemzetközösség 1918-ig fennmaradt.”

7. „Habár nagyon is jól tudta mind ő, mind az utódai, kivált III. Béla (1172-1196) király, hogy a nyugatiak kémközpontként használják a somogyvári apátságot, Szent László király (1077-1095) Koppány őséneke emlékére itt kívánt holtában nyugodni, ezért rendelte el egy nagyméretű templom megépítését.”

Ad 1. „A múlt törmelékeiből arra következtetünk” – fogalmaz Bakay, holott szerényebben – és őszintébben – hangzana: „a múlt törmelékeiből én arra következtetek”, különösen, mivel azon elméletét, hogy Szár László azonos lenne Koppánnyal, Győrffy György 1977-ben megjelent *István király és műve* című monográfiájában megcáfolta:

„Koppánynak a szeniorátus és levirátus [sógorházasság – a szerk.] jogán támasztott igénye tehát Árpád-házi eredetét valószínűsíti. Ugyanezt igazolja a Magyar Krónika alábbi megjegyzése: »Koppány pedig fia volt Tar Zerindnek, aki Géza fejedelem életében a dukátust bírta.« Mivel Koppány életkorban Géza és István között helyezkedett el, Zerind Gézánál idősebb volt, s így valószínű, hogy még Taksony [Árpád unokája, Zoltán fia – a szerk.] idejében birtokolta a biharal-dunai dukátust, akkor, amikor az ifjabb Géza a nyitrai részen országolt.

Mivel a krónika nem közli, hogy Zerind melyik Árpád-unoka fia volt, e tekintetben bizonytalanság uralkodik. Az biztos, hogy nem Taksony öccse volt, mert akkor a Konstantin császár által közölt családfán szerepelne, s annak, hogy Taksony fiának tekintsük, mind a krónikás hagyomány, mind kronológiai meggondolások ellentmondanak.

Koppányról nevezett szállások: a hajdan Tolnához tartozó Törökkoppány hercegi birtokközpont, a baranyai siklósi hegyek déli lejtőjén fekvő Koppány és a Bakony nyugati lejtőjénél lévő Koppány volt udvari birtok mind Tevel és Tormás szállásai mellett fekszenek, s így ennek alapján Hóman feltette, hogy Zerind Árpád legidősebb fiának, Tarhosnak az ágából ered, s így Tevel fia és Tormás öccse lehetett.

Azon az alapon, hogy Koppány a somogyi dukátust bírta és Somogyország 955 előtt Fajszi fejedelem uralmi területe volt, korábban a Fajstól való származtatás mellett foglaltam állást. Somogy azonban inkább tekinthető Koppány hercegi javadalmanak, amolyan harmadik dukátusnak, semmint családi örökrésznek, s az a körülmény, hogy Fajszi szállásai közelében nem találunk Koppányra utaló szállásokat, inkább az előbbi nézetet erősíti. Mellette még az is

felhozható, hogy az augsburgi csatavesztéssel az Árpád-fiak négy ága közül kettő lehanyaglott: az Üllő-ágbeli Lél és a Jutás fia Fajsz köréhez kapcsolható Súr katonai kíséretét veszítette, viszont a Tarhos-ágbeli Tormás és Zolta fia Taksony hadereje érintetlen maradt. Ha tehát Taksony fiának, Gézának rivális rokonsága maradt, az elsősorban Tarhos ágából vezethető le.”

A Vajk (István) és Koppány közötti konfliktusról Kristó Gyula így ír 2001-ben, *Szent István király* című művében: „Géza még életében Istvánt jelölte ki utódául, a hatalomátvétel elé azonban komoly akadály tornyosult. A magyarok feletti főhatalomnak ugyanis már a Taksony-Géza uralomváltás idején vissza kellett volna szállnia az Árpád-leszármazottak első ágára, Tarkacsu (Tarhos) vonalára. Akkor azonban – vagy valamivel később – Géza megegyezett a hatalomra a nomád öröklési rend szerint jogosan igényt tartó Tar Szerinddel, és a Balatontól délre eső vidéket, Somogyot átengedte neki kormányzásra. 997-ben Tar Szerind már nem élt, viszont Géza halálakor bejelentette igényét a fejedelmi posztra Szerind fia, Koppány. Szerind pogány voltára Tar mellékneve utal, Koppány pogányságát ugyan kifejezetten egyik kútfő sem említi, de tervei és céljai arra vallanak: aligha lehetett keresztény. A nagyobbik István-legenda homályos célzást tett mind Koppány (és Ajtony), mind a neki(k) szolgáló nép pogány voltáról: »a pogányok vonakodtak nyakukat a keresztény hit igájába hajtani, és főembereikkel együtt azon igyekeztek, hogy kivonják magukat István uralma alól«.

A kutatás által jelenleg elfogadott Árpád-házi családfát ugyancsak Kristó Gyula közli (Magyarország története 895–1301, Osiris, 2007). Eszerint Árpádnak öt fia volt: Liüntika, Tarkacsu, Jeleg (Üllő), Jutocsa (Jutás) és Zoltán. Tarkacsu második (ismeretlen nevű) fia nemzette Tar Szerindet, Koppány apját. Géza, István apja viszont Zoltán unokája volt, és öccse, Mihály nemzette Szár Lászlót.

Ad 2. A magyar krónikák nem azért állítják egybehangzóan, hogy András, Béla és Levente Szár László gyermekei voltak, mert ők lettek volna Koppány herceg leszármazottai – esetleg – azáltal, hogy a megölt Koppány özvegyét a később megvakított és megölt Vászoly vette nőül, hanem mert ideológiai szempontú torzítás történt a családfán. A krónikások el akarták kerülni ugyanis, hogy egy felségáruló ágán öröklődjön tovább a Szent István alapította királyi hatalom.

Az a megállapítás, hogy a „rokon férfi özvegyét nőül vegye a fivér vagy az unokatestvér. Ezt csak a zsidó Ószövetség tekintette vérfertőző bűnnek” antiszemita betét. Az a katolikus egyház ugyanis, amelynek a tanításaira I. István keresztény államát alapította, szigorúan tiltotta a vérrokonoké mellett a sógorok és komák házasságát is.

A „Vászoly ellene elkövetett szörnyű merénylet” ugyancsak Bakay ideologikus torzítása. A középkorban a felségárulás jelentette a legfőbb bűnt (hiszen az uralkodó egyenesen az országot testesítette meg, mint azt István király *Intelmeiben* is hangsúlyozza), annak kegyetlen megtorlása jogszerű és elfogadott volt.

Ad 3. Salamon „alkalmatlansága” szintén ideológiai torzítás, mint az is, hogy pl. Szent László egyáltalán nem vágyott az uralkodásra, miközben Pozsonyban ostromzár alatt tartotta Salamont, a pápával levelezett uralma elismertetése érdekében (amire a szentatya hajlott is volna, ha hűbéri esküt fogad neki), és ténylegesen ő kormányozta az országot. Valójában Salamon (1063–1074)

azon a jogcímen követelte magának a trónt, hogy még apja, I. Béla (1046–1060) életében megkoronázták, I. Géza (1074–1077), majd I. László (1077–1095) pedig azon, hogy ők az utóbb elhunyt király, I. András (1060–1063) fiai voltak.

Ad 4. Szent László azért avattatta szentté István királyt, hogy kultuszával is erősítse a saját és utódai hatalmát. Kizárt, hogy a somogyvári alapítással és temetkezéssel bármely pogány őseire hivatkozott volna, hiszen az István-kultusszal egyszersmind Máriát is elismerte az ország patrónájának. Hogy pedig ezzel a pápa feletti szupremációt fejezte volna ki, dogmatikai képtelenség, hisz Petrus, Szent Péter a szikla, akire egyenesen Jézus bízta a katolikus egyházat. Bakay kísérlete arra, hogy Koppány és Szent István között Szent László révén teremtsen fúziót, teljesen tudománytalan és a célzata is homályos.

András és Zoárd egy és ugyanazon személy volt. A Lengyelországból érkezett Zoárdot, szerzetesi nevén Andrást és tanítványát, Benedeket kanonizálták egyidejűleg.

Ad 5. Szent László korában még nem létezett nemzet. Ma viszont nem létezik a Szent Korona országa, tömeg viszont igen. Az az imperatívusz, hogy „a Szent Korona független és szabad országát senkinek sem szabad megaláznia” nem tartozik egy történettudományi munka tárgykörébe.

Ad 6. Azon nemzetekhez, akikkel a legújabb DNS-vizsgálatok szerint azonos marker gének mutathatók ki a magyar, a horvát és a lengyel mellé még oda kell sorolni a bolgárt, a csehet, a németet, az osztrákot, a szerbet, a szlovákot és az ukránt is! Azt, hogy mely országoknak kellene összetartoznia, nem a vágyálom, hanem a politikai status quo dönti el, egy történésznek ezt kellene tanítania.

A Nemzetközösség (Commonwealth of Nations) olyan nemzetközi szervezet, amelyet túlnyomórészt a Brit Birodalomból kialakult független államok hoztak létre – nem magyar történeti kategória.

Ad 7. „A nyugatiak kémközpontként használják a somogyvári apátságot.” E megfogalmazás mintha valami Rákosi-kori brosúrából került volna ide, de a posztkommunista paranoia próbáját is kiállja...

Összegezve, egy múzeumi ismertetőnek a lehető legnagyobb gondossággal, a legszigorúbb tudományos tényekre szorítkozva kell elkészülnie, abban nem szerepelhet semmiféle tárgyi hiba, bizonyítatlan elmélet, nosztalgikus vágyakozás, nem is beszélve egy határozottan felismerhető és a fiatal nemzedékekre különösen veszélyes, a tudatot megópiumoszó politikai propagandáról.

Deák András Miklós: „Degenerált önpercepció”

– Feitl István: *Ki volt Rákosi Mátyás?* –

Honfitársaim pontosan tudják, bár az 1948–1953 közötti időszakból felnőttként megélt saját élettapasztalatuk nem nagyon lehet, hogy *mi* volt Rákosi Mátyás. Egy sötét korszak névadó figurája. Hitvány és gátlástalan diktátor, akasztófákhoz vezető koncepciók perék kiagyalója és bosszúszomjas irányítója. A szovjet megszállás árnyékában félve bimbózó (de valójában esélytelen) magyar szabadság Sztálinhoz szolgálóan és görcsösen igazodó sárba tiprója. A Feitl István által beidézett és ma is poénos korabeli viccek híven jelzik a pesti flaszter tűpontoságú humorát, amely kegyetlenül kipellengérezzi „Rákosi pajtás” esztelen zsarnokságát.

A könyvet a polcról leemelvén, ezért sem értettem elsőre, miért kell ezzel az elmebeteg alakkal még ma is foglalkoznunk? Felejtsük el! Hát nem írtak róla már eleget? De aztán még egyszer megnéztem a kötet pontos címét, és ráeszméltem, hogy a szerző szándéka – bár az árnyalt látásmód érdekében időnként igyekszik az eltorzult karakter egy-egy pozitív elemét is felvillantani – a teljes életút bemutatása. Honnan indult és milyen stádiumokon jutott oda, ahol a honi magyarok (sajnos) közelebből is megismerkedhettek uralmával? A Politikatudományi Intézet nyugalmazott főigazgató-helyettese és számos Rákosival is foglalkozó kötet szerzője már az *Előszóban* készségesen elismeri, a téma népszerűtlen. (Talán alappal gyanítom, hogy a hivatkozott szakirodalom gazdagsága nem az illető egyén népszerűségével magyarázható.) A probléma kezelését ezért Feitl azzal a technikával próbálja megoldani, hogy az anyagot önmagával folytatott – és némi (nagyon is szükséges) távolságtartásra lehetőséget kínáló – dialógusban tálalja az olvasók elé. Ez mindenképpen értékelendő, sőt a meglehetősen nyomasztó olvasottak fogyasztását elősegítő erőfeszítés.

A húsz fejezet a családi indulással, az iskolákkal kezdi a „*Ki [is] volt?*”-kérdés vizsgálatát. Az 1945 utáni magyar történelem kutatója hasznosan mutat rá, hogy a falusi (a bácskai Adárról) népes kereskedő családból származó Rosenfeld Mátyás különösen jó emlékezőtehetséggel megáldott (vagy a később elhatalmasodó fóbái miatt elátkozott) kiváló tanuló volt. Apjával konfliktusos viszonyban állt, amelyben az anya és fiatalabb testvérei nyújtottak menedéket. (Eddig a pontig akár Mindszenty bíboros életrajzát is írhatnánk, akivel néhány hét eltéréssel szinte egy időben, 1892 márciusában születtek.) A feleszmélése az apa 48-as függetlenségi alapállása felől a szocialista elkötelezettség felé mozdul el. Szeret szerepelni, jó a szervezőkészsége. Olyan lelkes fiatalember, akire az akkora már beérkezett vezetők hamar felfigyelnek. Az apa névváltoztatása (1904) okán immár Rákosiként utazik, ismereteket és előnyös kapcsolatokat szerez. Az első világháborúban és a Tanácsköztársaság után több szorult helyzetből is talpraesetten (de azt is mondhatnánk, hogy ügyesen színészkedve) kivágja magát. A Horthy-korszakban „aktivista” politikai magatartást tanúsít. Egy rendőrspicli besúgása nyomán letartóztatják, majd következnek

a hosszú börtönének a maguk kíméletlenségével és később különösen hasznossá váló konspirációs tapasztalataival. 1940. november 7-én az akkor 48 éves (és az 1848-as zászlóért kicserélt) Rákosi azonban már a szovjet nép nagy vezére mellett állhat a mauzóleum dísztribünjén. A fegyházat átvészeli, már csak a titkosszolgálati szálakkal átszőtt szovjet valóságot kell át- és túlélnie. (Az 1938-ban „tisztogatás tárgyává” tett Kun Béla már nem feszíthet ott mellettük.)

Amikor 1945. január 30-án visszaérkezik Magyarországra Feitl szerint *„még van benne türelem és együttműködési készség a koalíciós pártokkal.”* De aztán következnek az egyre élvezetesebbnek érzett manipulációk, a választási csalások, a józan emberi mérték elvesztése, a pereknek álcázott politikai likvidálások (köztük 1949-ben a Mindszenty-per), továbbá a kompromittáló adatok gyűjtése a politikai ellenlábassokról (azaz szinte mindenkiről) és a személyi kultusz (lásd a 60. születésnap) tudatos táplálása. *„Rákosi nagy élménye... hogy ő irányíthatja fondorlatokkal a politika alakulását... egy terepasztalon mozgatta az általa bábfigurának tartott embereket.”* Megjegyzem, hogy a *„fondorlatok”* szót az eszközeiben nem válogató Rákosi aljas húzásait illetően túlságosan is enyhének tartom. Feitl, miközben emlékeztet a teljhatalomban fürdő politikus küldetéstudatára, betegesen leplezett rettegéseire és megfelelési kényszereire, – bármennyire is strapálta magát, a szovjet vezetők sokszor alaposan megalázták – bőségesen idéz az önigazolásra törekvő emlékirataiból, de mentségeket keresve talán nem elég elszántan vitatkozik az ott szereplő önigazoló *„visszaemlékezésekkel.”* Nem tartom szerencsésnek, hogy a jellem végzetes torzulásait igyekszik hangsúlyozni, mivel Rákosi esetében jellemről eleve nem beszélhetünk.

Igencsak érdekesek a kötetnek Rákosi nemzeti elkötelezettségét, esetleges antiszemitizmusát és a Rajk-pert boncolgató fejezetei. Egyre többet tudunk meg a száműzetés éveiről, az intenzív levelezéséről és a kétségbeesett hazatérési kísérleteiről is, arról, hogy személye mind Kádár, mind pedig a szovjet vezetők számára egyre kellemetlenebbé válik. (Ebben az időszakban sincs híján a kommunista közegben nagyon is szükséges és már a vérévé vált manipulálásnak. Pl. a felesége leveleit – politikai célzattal – Rákosi diktálja.) És ismét egy párhuzam: ugyanezt az 1956–1971 közötti időszakot tölti a diktátor kirakatpereinek egyik áldozata, Mindszenty József a budapesti amerikai követség menedékében. Az 1956. július 26-a óta Szovjetunióban „gyógykezelésen tartózkodó” (valójában száműzött) Rákosi 1971 februárjában hal meg, a hercegprímás pedig szeptemberben távozik a külképviseletről.

Számomra, és úgy vélem, az olvasók számára is, azonban a legtöbb újdonságot a *„Zárszó helyett: Nyelv és karakter”* című fejezet nyújtja. Az ötvenes évekre – a korábban ízes magyar nyelven kommunikáló – Rákosi már folyékonyan alkalmazza a hivatalos pártzsargont, azaz ismét sikeresen alkalmazkodik. Feitl ismerteti a különböző pszichológiai vizsgálatok megállapításait is, pl. Bagdy Emőkéttől azt, hogy az önmaga dicsfényében sütkérező önkényurat *„nem morális, hanem gyakorlati szempontok vezérik. Van benne valami nőieség, de ezt leplezi, sőt férfiasnak akar látszani. Érzelmében óvatos, gyanakvása fokozott, viszont önbecsapásra hajlamos, és hajlamos a bajokért másokat hibáztatni... A vicceket önmagára vonatkoztatja, és gúnynak véelve megtorolja.”* Ebben a fejezetben árulkodó grafológiai elemzéseket is találunk: *„... zárkózott és bizalmatlan... érzéke van a valósághoz, egy mozzanat kivételével, önmaga minden érték mércéje. Ez a hatalomvágy...”* Egy másik szakértő szerint *„... ellentmondásos személyiség... nárcisztikus figura, felértékeli önmagát, és vezetői ambíciókat táplál... álarcviseelő, rejtőzködő személyiség...”* Rákosi tehát tehetségesen színlel, finoman szólva *„nem erőssége”* az önkritika, jellemzően háritja a felelősséget, a végletekig türelmetlen és az elveihez csökönyösen ragaszkodik. A faluról fokozatosan felkapaszkodó embert paranoiás bizonyítási

kényszer vezérli mindenkivel szemben, akikben csupán kiiktatandó riválist lát. „*A félelem és ennek legyőzése politika előtti állapotot mutat... Interakciós dramaturgiája: taszító, távolító reakciót vált ki környezetéből, ennek kulcsingere szokatlanul alacsony termete, plusz a zsidó stigmatizáció, degenerált önpercepció, ezt igyekeznek leplezni, alkalmazkodni és mindenáron győzni...* (Lányi Gusztáv megállapításai.) „*Ezek a vonások a totalitárius politikai rendszerben erősödnek fel.*” – teszi hozzá Feitl István, aki viszont „*belemagyarázásnak*” véli „*...hogyan predesztináló testi adottságai lettek volna.*”

Nem utolsósorban a fenti fejezet lényeglátó megállapításai, továbbá a Feitl István által ügyesen alkalmazott „öndialógus” okán, valamint Rákosi Mátyás életének igen részletes kronologikus áttekintése és a 28 érdekes (köztük fiatalkori fotó) miatt ajánlom a kötetet a magyar olvasók figyelmébe. Megtudhatják, „*ki volt*” az az önimádó akarnok, aki egy megvalósíthatatlanul életidegen ideológia köntösében egy egész országon élte ki beteges hiúságát és „*szadisztyikus hajlamait*”. Vajon mi lett volna velünk, ha a „*derék*” Jozsif Visszarionovics 1953-ban nem veszi a fáradságot és nem adja vissza lelkét Teremtőjének? (Feitl István: *Ki volt Rákosi Mátyás?*, Napvilág kiadó, Budapest, 2020)

Déliab

Bella István: Honfoglalók

Jövendő Gyűrűfűinek

Hogy beásták ide magukat, ebbe a
melence-melegű földbe mélyen.
Zörgő nóta, vak rezeda
zörög sírok közt, árokszélen.
– S jönnek, jönnek a regruták.

Mit védenek még most is, hát aki
itt élt, s ide halt, itt se menekülhet.
Meghal, s bevonul. Felölti a földet,
mint a katonaruhát.

Mit védenek még most is? A lehet
gyászát? Azt, ami elvégeztetett?
– Üres udvar az ég is, a sugarak,
a láthatár kilazult lécei

ahogy fújja a szél, ide
s oda lengnek, lengenek.

Beleforrva a földbe – előírásosan
mint hadgyakorlaton – fekszenek, felül
fejük előtt kis földkupac a sírjuk.
Csak kiáltanom kellene: Roham!
S futnának, pusztá kézzel, fegyvertelenül
Gyűrűfű Jövendő Bakái.

Csak kiáltani kellene... Roham!
De hallgat a virág, a fű, s a siket
csöndben hallgatok én is, s hallgat kihült
szájuk és szívük, és hallgat hideg
bádog szájával a megfeszített.
S hallgat az írás, mint az utolsó lehelet:

„Éli, Éli lammá sabaktáni!”

A szöveg a PIM digitális archívumából származik

Bella István: Halotti beszéd

*néhai Bella István
karpaszományos honvéd
sírtalan sírja fölött*

Gyere, fiam, menjünk el apánkhoz.
Ha elsírjuk róla a havat, ha a földet
elhányjuk róla, talán találunk
kardbordát, csontsípót, csigolyagyöngyöt,
s talán találunk a szíve helyén
Északi Fényt, s fekete csöndet.

Gyere, fiam, menjünk el apánkhoz.
Az itthoni eget, leheletünket

emeljük szájához, mint a tükröt,
hátha bepáráll, hátha él még,
hátha elfelhősül a kék ég,
hátha fölül, s hátha ránkümmget,
csöndbozontú szája ránk mordul,
szakállából, havas hajából
kifésüli a férget, a földet.

Gyere, fiam, menjünk el apánkhoz.
Te, a hadiárvagyöp, én, a hadiárvaföld.
Menjünk – füvekként araszolva,
vakondként a földet púpolva,
menjünk – sírokként hullámolva,
sírbarázdákként ringva, ringlódva,
új temetőként kiáradva,
ó-temetőként kiszáradva,
süppedt sírokként apályolva –

menjünk Donkanyarapánkhoz,
Voronyezs-Donkanyar-apánkhoz,
Isonzó Galicia-apánkhoz,
Világos-Temesvár-nagyapánkhoz,
Ob-Jenyiszej-öregapánkhoz,
Volga-Káma-szüleapánkhoz,
vén-sír-Atlanti Óceán-apánkhoz,
a Szabadság Szobor-kopjafához,
a Fáklya-ravatali gyertyához,
gyere szanaszét-apánkhoz
szanaszét-szívű, szavú apánkhoz.

Egyik lábunk Északnak menjen,
másik lábunk Delelő Délnek,
Balsors-véres-kard kezünket
nyargaltassuk kopjás Keletnek,
Koponyánkat, Gellért hordóját,
gurgassuk keresztres Nyugatnak.

– nincs zöld, hol ne füvelltünk volna,
föld, hol ne röglöttünk volna,
ég, hol páránk ne egesedne,
ág, hol porunk ne leveledne
eleven ekékkal a tengert
szántottuk sírokkal a tengert,
fölszántottuk sírral a földet
eleven sírokkal a földet,

s vetettünk bele élőembert,
búzaunokát, rozsszüléket,
s arattunk láncot, láncos lángot,
üszög-időt, pipacsigéket

Gyere, fiam, menjünk el apánkhoz.
Gyere velem,
Fiam.

A szöveg a PIM digitális archívumából származik

Deák Mór: Varázsgömb

A látomások évada lejárt,
befogott szemmel őrködünk magunkon;
a csodák felizzó varázsgömbjén
kiégett földrészek parázslanak.

Üszkös arcunk talán egy istené volt,
egy elfelejtett vallás földre vert napja –
talán a betiltott hit harci korongja,
hogy egyszer még minden újrakezdhető,

halotti máglyák emlékpernyéin is,
hisz fegyver a tehetetlenség, ha véges,
és nekünk hazudható múltunk sincsen,
egykor volt lángját melengetni –

A csodák áttetsző varázsgömbje kiégett
szemünkben röggé porlik:
a látomások évada lejárt –
arcunk talán egy istené volt

Deák Mór: Isten inge

Isten inge az ég.
Nap-gombja leszakad,
az est kihúzkod minden
cérnaszál-sugarat.

A hold tűpárnáján
gombostű-csillagok.
De kár, hogy nem érem fel.
De jó, hogy itt vagyok.

A hajnal a gallér.
Szoros talán kicsit,
az ing két ujja
karolja
a földet,
szorít,

s ha fáj is,
ez most nagyon jó.
Megtart, s ez jó nagyon.
Isten inge az ég.
S hogy nincs Isten,
tudom.

Kosztolányi Dezső: Szeptemberi áhítat

Szeptemberi reggel, fogj glóriádba,
ne hagyj, ne hagyj el, szeptemberi nap,
most, amikor úgy lángolsz, mint a fáklya,
s szememből az önkívület kicsap,

emelj magadhoz. Föl-föl, még ez egyszer,
halál fölé, a régi romokon,
segíts nekem, szeptember, ne eressz el,
testvéri ősz, forrón-égő rokon.

Én nem dadogtam halvány istenekhez
hideglelős és reszkető imát,
mindig feléd fordultam, mert hideg lesz,
pogány igazság, roppant napvilág.
Méltó vagyok hozzád: nézd, itten állok,
még sok hívó száj büszkén emleget,
vérembe nőnek a termékeny álmok,
s nők sem vihognak a hátam megett.
Nem is kívánok egy pincét kiinni,
vagy egy cukrászdát, vendéglőt megenni,
csak az élet örök kincsébe hinni,
s a semmiség előtt még újra lenni.
Ki érleled a tőkén a gerezdet,
én pártfogóm és császárom, vezess,
az életem a sors kezébe reszket,
de lelkem és gerincem egyenes.
Uralkodásra a karom erős még,
adj kortyaidból nekem, végtelen,
s te aranyozd, aki vagy a dicsőség,
még most se rút, nem-őszülő fejem.

Érett belét mutatja, lásd, a dinnye,
fehér fogától villog vörös ínye,
kövér virágba bújik a darázs ma,
a hosszú út után selymes *garage*-ba,
méztől dagadva megreped a szőlő,
s a boldogságtól elnémul a szőlő.

Bizony, csodás ország, ahova jöttünk,
mint hogyha a perc szárnyakon osonna,
el-nem-múló vendégség van köröttünk,
hosszú ebéd és még hosszabb uzsonna.
Húgom virágokat kötöz a kertbe,
aranytálban mosakszik reggelente,
s ha visszatér az erdőn alkonyatkor,
a csillagokról ráhull az aranypor.

Olyan ez éppen, mint gyermekkoromba.
A felnőttek érthetetlenül beszélnek
egymás között, minden nesz oly goromba,

estente bűgő hangja van a szélnek,
tán megriadt lenn egy sötét falomtól,
s a télre, sárira és halálra gondol.

Aztán a délután is furcsa nékem,
hogyan a napot árnyékok temetik,
a zongorán, mint hajdan a vidéken,
örvénylik a *Sonata pathétique*,
bukdácsol a billentyűn tompa búban
az édes elmebeteg, árva Schumann,
s mert nem lehet már jobban sírnia,
száján kacag a *schizophrénia*.

Nem volt a föld még soha ily csodás,
a fák között mondhatlan suttogás,
a fák fölött szalag, beszegve kancsal
fényel, lilába lángoló narancssal,
az alkonyat csókot hajít a ködnek,
és rózsaszín hullámokon fürödnek.
Miféle ország, mondd, e gyermek-ország,
miféle régen elsüllyedt mennyország?

Jaj, minden oly szép, még a csúnya is,
a fájdalom, a koldus gúnya is,
jaj, hadd mutassam e kis templomot,
mely déli tűzben csöndesen lobog.
Imádkozó lány, száján néma sóhaj,
mint mélyen-alvó, ferde szemgolyóval,
vakok meresztik égre szemüket,
Isten felé fülel egy agg süket.

Vagy nézd az estét, a kormos zavarba
kis műhelyébe dolgozik a varga,
csöpp láng előtt, szegényen és hiába,
mint régi képen, ódon bibliája.
Most az eső zuhog le feketén,
most a sötétbe valami ragyog,
mint bűvös négyszögön a mese-fény,
fekete esőn arany-ablakok.
Künn a vihar, elfáradt, lassu rívás,
benn villanyfénynél őszi takarítás,
a készülődés télre, az ígéret,
s az ámulattól szinte édig érek.

A csillagok ma, mondd, miért nagyobbak,

s mint a kisikált sárgaréz-edények
a konyha délutánján, mért ragyognak?
Mit akar tőlem ez a titkos élet?
Ki nyújtja itt e tiszta kegyeket?
Ki fényesít eget és hegyeket?
Mily pantheizmus játszik egyre vélem,
hogy századok emlékét visszaélem?

Az Orion süvegje mért parázsló?
Miért, hogy mindent lanyha pára mos?
Ki tette ezt? Ki volt ez a varázsló?
Miért csodálkozol, csodálatos?
Szép életem, lobogj, lobogj tovább,
cél nélkül, éjen és homályon át.
Állj meg, te óra és dőlj össze, naptár,
te rothadó gondoktól régi magtár.
Ifjúságom zászlói úszva, lassan
röpüljete az ünnepi magasban.

Edgar Allan Poe: Annabell Lee

Sok, nagyon sok éve történt mindez,
Volt egy ország, tengerbeli
Élt ott egy leányka, ismerted tán,
Úgy hívták, hogy ANNABEL LEE;
És e lányka másra sem gondolt, mint rám,
És a karjaimban remegni.

Gyermek voltam és gyermek volt ő
E földön, mely tengerbeli,
Mégis szerelmünk több volt, mint szerelem,
Életem, ANNABEL LEE;
Így kívántak volna a szárnyas angyalok
Fönt szeretve lenni.

És ez volt az ok, hogy réges-régen
E földön, mely tengerbeli
Egy felhőből szél kelt, és meghűlt

Az én csodám, ANNABEL LEE;
Nemes rokonaid jöttek
És elragadtak, ANNABEL LEE;
Hogy koporsóba zárjanak
E földön, mely tengerbeli.

Menny féltékeny angyalai félig sem
Sem tudtak így szeretni
Igen! – ez az ok (mindenki tudja
E földön, mely tengerbeli)
Hogy a szél felhőkből kélt egy éjjelen
És meghűlt és meghalt ANNABEL LEE.

Ám szerelmünk erősebb volt a szerelemnél,
Mely vénség tud így szeretni?
Vagy bölcsesség így remegni?
És sem fönt a mennyország angyalai
Sem a sok démon, mind tengerbeli,
Nem választhatják el a lelkedtől lelkem,
Gyönyörűségem, ANNABEL LEE.

Hold álom-sugára téged vesz szárnyára,
Gyönyörűségem, ANNABEL LEE;
És ha csillag felkel, ragyog a szemeddel,
Gyönyörűségem, ANNABEL LEE;
És apály-éjjelen fekszem a fövényen,
Én kedvesem – kedvesem – énem, jegyesem
Ahol szél zúg, tengerbeli,
Sírodban mely tengerbeli.

Ballai László fordítása

Karinthy Frigyes: Lapot indítunk

A kis társaság a kávéház különszobájában szokott találkozni.

Többnyire húszévesek. Nem is érdemes többnek lenni, esküszöm. Ezt az életkort úgy

hordják, mint valami rangjelzést. „Mi, húszévesek” – mondják magukról különös elragadtatással, és nem lehet tudni, *alulról* vagy *felülről* számítva tartják ezt az életkort olyan jelentősnek: azzal dicsekszenek, hogy *már*, vagy azzal, hogy *még* húszévesek.

Petőfi nyilván az előbbit tartotta. Egyik versében azt írja: „hogy vállamon huszonöt év van *már*”. De hát Petőfi, mint már említettem, nagyon naiv volt.

Az a gyanúm, ezeknél inkább a *még*-en van a hangsúly. Mi húszévesek *vagyunk*, mi ifjak és erősek és rajongók vagyunk, mi még tele vagyunk idealizmussal és bátorsággal, minket nem rontott meg az élet hitvány kompromisszuma – mi nem alkuszunk –, mi ifjak és üdék és ártatlanok vagyunk. Mi nem tudunk semmit, de mindent sejtünk, mert a mi álmaink...

Ó, a mi álmaink!

Amit mi álmodunk, az óriási dolog. Az szebb és nagyobb és rendkívülibb minden valóságnál. Kár, hogy nem tudjuk, hogy mit álmodunk, mert hiszen aki álmodik, az alszik, és aki alszik, az nincs ébren. Tehát ne tessék minket zavarni. Kérem szépen, alszom, ne tessék háborgatni, ordítják karban.

Azzal a rajongó imádattal és gyöngéd szeretettel beszélnek a húsz évükről, ahogy öreg emberek szoktak a múltból beszélni. Könnybe lábad a szemük, mikor harmatos ifjúságuk szóba kerül.

Ami a harmatot illeti, elég kócosak és rendetlenek. Egyiknek tele van az orra mitesszerrel, a másiknak ráncos a homloka, szeme vaksin pislog az okuláré mögött. Ezt Burgernek hívják, ezt a mitesszerest – verseiben, melyek közül kettő már a pesti lapokban is megjelent, olyan áhítattal ír saját testéről, mint egy szerelmes az ideáljáról. „Izmaim ifjú acélrugói”, azt írja, a továbbiakban pedig fekete rózsának nevezi magát.

Lehet, hogy tíz-húsz év múlva, ha már érvényesült, és a verseit áhítattal szavalják, szép és fiatal lesz majd. Egyelőre húszéves, és úgy néz ki, mint egy öreg gorilla.

A pincérek „szerkesztő úr”-nak szólítják őket.

Herczeg szerkesztő úr. Molnár szerkesztő úr. Szomoró szerkesztő úr. Schiller szerkesztő úr. Heltai szerkesztő úr.

Tudniillik az a furcsa, hogy a vezetéknevük csupa híres név. Csak aztán a keresztnévük árulja el, hogy nem azonosak az illetővel.

Herczeg, de nem Ferenc, hanem Bálint, Molnár, de nem Ferenc, hanem Alfréd, Schiller, de nem Frigyes, hanem Ödön, Heltai, de nem Jenő, hanem Aladár.

Mindegyikkel történt már valami.

Az egyiknek – megint más néven, ami érthetetlen, mert hiszen az a név is, amit használ, felvett, úgynevezett „írói” álnév – egy cikke a *Nyugaton* jelent meg fél évvel ezelőtt. Más név alatt a helyi újságban karcolatokat ír. Mindegyik nevét nagyon szereti – úgy váltogatja őket, mint a nyakkendőket szokták a ruhához, irodalmi műfajok szerint. Vers alá más név jön, novella alá megint más. Amelyik éppen passzol. Egzotikus versei alatt ez áll: Vér Bálint. Melankolikus színezetű novellák alatt: Szentirmai.

– Kovács vagyok – mondja a bemutatkozásnál. De a barátja odasúg: „Tudja, ki ez? Ez a Tűz

Mátyás. Személyesen.”

Különleges helyzetem van köztük.

Gőte Miksa mutatott be a társaságnak egy este. Egy angol szó kellett valami levélhez, amit Shaw Bernáthoz akartak intézni. Valami keveset tudok angolul, de erről olyan szerényen és odavetően beszélek, hogy mindenki meg van győződve tökéletes angolságomról. (Különben miért volnék szerény?) Bevitt a különszobába, és igen jelentősen hívta fel rám az urak figyelmét. Azóta gyakran járok oda.

Csakhamar rájövök, hogy különös várakozás vesz körül. Úgy látszik, megsejtették a titkot. Óvatos, tartózkodó véleményeim tekintélyt és tiszteletet gerjesztenek – egyelőre ennyi is elég. Hiába cáfolgatom a készülő remekművemről elterjedt legendákat – ők tudják, hogy titokban erősen „dolgozom”. Csak azon tűnődöm néha, hogy képzelik ezt a „dolgozás”-t, hogy mikor történik, hiszen egész üres napom nyitott könyv előttük. De hát az író napja, úgy látszik, nem huszonnégy órából áll.

A lapalapítás terve még hozzájuk való csatlakozásom előtt fogamzott meg.

Egy napon nagy tervezgetésben találom őket. A lap címéről van szó. Schiller komoran ül egy sarokban, nem felel senkinek, hangtalanul jár a szája. Melléje ülök le, éles fülem kihámozza halk motyogásából, hogy betűket illeszt egymás mellé, nyelvén ízlelgetve a szót, mert fontos, ugye, hogy „fonetikusán” hasson a lapcím. Valaki felvetette ezt a címet, „Megyünk” vagy esetleg „Jövünk”. Schillernek elvben tetszett a dolog, most próbálgatja, hogy hangzanék, amint a rikkancs kiabálja majd az utcán, lobogtatva a lappéldányt: „Megyünk!” „Jövünk!” „Jövünk – megyünk!”. Esetleg: „Tegyünk!” „Tegyünk, vegyünk, együnk, legyünk, begyünk, vagyunk, agyunk, leszünk, veszünk” – mosolyogja magában Schiller. Egyszerre felordít:

– Megvan!

– Na!

– „Hozunk!”

Lehurrogják. Miféle marhaság? Semmi értelme. Schiller dühösen magyarázza, hogy hozunk valamit, hozzuk a jövőt, az új gondolatot. Ugyan! Akkor is legfeljebb tárgyias ragozással, így: „Hozzuk!” Különben is „hozunk”, az ahhoz hasonlít: „Hazánk”, és ilyen lap már volt. Nekünk egészen eredetieknek kell lenni.

Egyszerű volna ez: „Mi”. Vagy így: „Mink”. Schiller visszasüpped töprengésébe, a felhangzott szót labdázza. „Mi - ma - mo – mu” – hallom, ahogy motyog.

Jó két óráig folyik a tanácskozás, végre elhalasztjuk a lapcím dolgát azzal, hogy mindenki gondolkozzék.

A lap programjával bezárólag a jövő század közepéig, amikor eszméink győzedelmeskedni fognak, jóval hamarabb végzünk.

Egész rövid bevezetés, amelyben megadjuk az irányt. Tűz Mátyás vállalja név nélkül, ezúttal – az lesz aláírva: „A szerkesztő bizottság”. Néhány szóban már fel is vázolta tegnap, meghallgatjuk.

Arról van szó benne, hogy itt vagyunk. Megérkeztünk. Ezt röviden, de jóindulattal közöljük, mint akiknek kissé terhes ugyan, de kénytelenek tudomásul venni, hogy nagyon türelmetlenül és

izgatottan várnak rájuk. Magyarország olvasóközönsége nyugtalanul ott topog a pályaudvaron, előrefut, nézi a síneket, aztán a kalauzt kínozza, hogy mi lesz, mikor érkezünk már. Hát ezeket mégiscsak meg kell nyugtatni.

A továbbiakat kissé csodálkozva, de annál lelkesebben hallgatom. Az egész olyan, mint egy ultimátum. Szigorúak vagyunk, de nem tehetünk másképpen. Rövid mondatok, mindegyik úgy hangzik, mint egy életveszélyes fenyegetés. Ami eddig ebben az országban történt, az valami rettenetes lehetett, ha a *Bevezető*nek hinni szabad. Önök nem tudják, mi történt itt! Tűz Mátyás kereken és egyenesen kimondja, nem köntörfalaz, nem leplezi a sivár valóságot - kimondja a nyílt titkot, amit lelkünk mélyén mindnyájan éreztünk, de valami ostoba álszeméremből nem mertünk bevallani még magunknak se, hogy aszongya: „Itt a lélektest vágyas kiteljesedésének idegvirágát málnaszörppé kotyvázott halálvízzel permetezték a gyalázatos múlt gyászvitézei.” Különösen a „kotyvázott” igének van sikere – senki nem említi külön, de mindenki érzi, hogy az egésznek ez adja meg a zamatát.

Miután az írókra, a kritikusokra, az olvasókra, sőt úgy látom, a munkatársakra is alaposan ráijesztett a bevezetés, olyanféle célzással végződik, hogy új korszak kezdődik az emberiség történetében, amelynek csodáit „élni és irányítani” fogják egyrészt azok, akikben van bátorság velünk tartani, másrészt azok, akik a lapunkra legalább félévi tartammal előfizetnek.

Karinthy Frigyes: Adalékokat szolgáltatok

Skurek Sándor.

Milyen egyszerűen hangzik. Nincs benne semmi különös. Egy név. Elsiklik a többi között.

Gyakran mondogatom magamban, magam elé firkálom az ásitó kéziratpapírra.

Skurek Sándor. Két szó, nem jelent semmit. Hallatára nem gomolyog fel senkinek lelkében a képzelődés aranyfüstje.

De...

Petőfi Sándor, mondjuk. Ez is csak egy név. Egy szürke név – mi lenne, ha nem volna annyiszor kinyomtatva?

Petőfi Sándor...

Nem mintha túlságosan el volnék ragadtatva tőle.

Hogy egész őszinte legyek, mondhatnám, nem is értem az egész dolgot.

Mondhatnám, szinte gyanús.

Nekem a versei mint versek, mint olyanok, ahogy mondani szokták, nem is tetszettek soha

olyan rettenetesen.

Azt mondják mindig: egyszerűség. Nekem úgy rémlik, hihetetlen szűk a látóköre. Egyszerűség! Mindig az az átkozott egyszerűség!

Én inkább korlátoltságnak nevezném.

Az egész végtelen világból annyit vesz észre, hogy ő fázik, vagy melege van, vagy hogy a barna kislánynak hamis a zúzaja.

Barna kislány, barna kislány. Mit akar folyton attól a barna kislánytól?

A barna kislány szeméit a csillagokhoz hasonlítja – ha meg csillagokat lát, akkor a barna kislány jut az eszébe. Hát ez egyszerűen bosszantó. Ez nem képzelet, szerintem ez semmi. A rigó, az olyan, mint a stiglic, a stiglic meg olyan, mint a rigó. A végén egyikről se tudom, hogy milyen. Mintha a lexikonban azt olvasnám a bé-kötetben, hogy asszongya: „barna kislány, lásd: csillag” s a csé-kötetben: „csillag, lásd: barna kislány”. Ugyan kérem! Jó, abba még belemegyek, hogy a barna kislány szeme a csillagra emlékezteti – de hogy a csillagról is holmi csipás izé... hát nem az, hogy milyen végtelen világok vannak odakünt a félelmetes és örökkévaló végtelenben? Nekem, ha csillagot látok, az jut az eszembe.

Mit akar attól a barna kislánytól?

Ha jól meggondolom, nem is értem a sikerét.

Nyolcvan éve csodálják és magasztalják. Köteteket írtak róla, száz nyelvre lefordították, és az egész világ, mintha összebeszéltek volna, egy húron pendül afölött való csodálatában és magasztalásában, hogy milyen isteni és utolérhetetlenül remek az, hogy asszongya barna kislány szemefénye od'adnám (így od'adnám) a világot érte.

Ki nem állhatom azt a barna kislányt.

A költő azon kesereg, hogy a barna kislány nem akarja őt meghallgatni, nagyon szépen kesereg, még azt is mondja, hogy ebbe ő meghal; erre a kritikusok azt mondják, hogy ez gyönyörű, szóval nekik tetszik, hogy a költő eleped és meghal.

Én egészen másképp látom a dolgot.

Szerintem teljesen igaza volt a barna kislánynak, ha elbízta magát, és füttyült a nagy költőre, akinek az ő, mármint a barna kislány látószerve érdekesebb dolog volt az egész világnál.

Hát most legyünk őszinték – milyen véleménye lehetett a barna kislánynak a költőről és az ő egész világáról – micsoda világ lehet az? Ha a költő od'adja az ő szeméért a világot, azzal a könnyedséggel, amivel az odaadja szóból az a-betűt od'adja, akkor ebből a barna kislány számára igazán nem következhetik egyéb, mint hogy az ő szeme többet ér, mint a költészet egész világa.

Szégyellem magam a barna kislány előtt a költészet nevében. Micsoda jupon merészelik a költők a költészet világát csak így ukmukfukk felajánlani? Végre is a költészet világa...

Mert vagy hiszek a költőnek, aki állítólag látnok, és a legmélyebb igazságot trafálja kupán, mikor őszinte és keresetlen – vagy nem hiszek neki. Ha nem hiszek, akkor nem költő az illető úr. De ha hiszek, akkor kiderül, hogy a barna kislány hamis szeme vagy egy pohár bor csakugyan többet ér az egész Petőfinél, összes költeményeivel együtt – kérem, ő maga adja od' ezekért a dolgokért az egész világot, amibe, ugye, a dolog természeténél fogva Petőfi összes költeményei is

benne vannak. A kritikusok és rajongó csodálok és az összes irodalomtörténetírók pedig egyszerűen következetlenek és ostobák – ha hisznek a költőnek, akkor miért nem a barna kislányt meg a pohár bort magasztalják és csodálják és istenítik –, miért nem ezekről írnak köteteket és irodalomtörténetet, miért nem ezeknek emelnek szobrot, a pohár bornak meg a barna kislánynak, ha nekik Petőfi azért tetszik, mert neki a barna kislány szeme meg a pohár bor többet ér az egész világnál, szóval Petőfinél is.

Hát igen, bosszant ez a hülye barna kislány, aki nem csinált semmit, nem volt lángész, nem írt verseket, és Petőfi, akit mindenki megcsodál, mégis őt magasztalja és halhatatlanítja, ahelyett, hogy izé... például egy másik lángészt magasztalna... például... na, de kérem, azt se tudta, hogy a világra jöhetnek még. Pedig állítólag látnok volt, vátesz.

Mindezeket persze nem mondom senkinek, csak úgy magamban gondolom.

És magamban se mindig.

Ha a költészete nem is, az élettörténete annál inkább érdekel.

Megrendítően hat rám, bevallom, hogy a csatatéren esik el, és csakugyan ott esett el.

Igaz, hogy azt is megjósolta, hogy a sírjához el fog jönni a felesége, holott a *Gondolat bánt engemet*-ben azt állítja, hogy csontjait szét fogják szórni – no, de ez nem ér, mert nem történt meg.

Mondom, az élettörténete sokkal inkább érdekel, mint a művei. A versek is inkább csak annyiban, amennyiben adalékot szolgáltatnak az életéhez.

– De miért inkább az élete, mint a művei?

A műveinek tárgyi tartalma nemigen izgat. Mégis, az önképzőkörben két díjat nyertem Petőfivel kapcsolatban: az egyik egy óda volt március tizenötödikére, amelyben főnixmadárhoz hasonlítom a költő lelkét. A másik rövid, tárgyilagos kis értekezés, amelyben azt fejtegetem, hogy milyen lelki körülmények közt írta Petőfi *Az apostolt*.

Ebben az utóbbi tanulmányban meglepő emberismerőnek bizonyulok. Olyan mélységeit tárom fel a költő lelkének, amelyekről bizonyára maga se tudott.

Ő nem, de én igen.

Csak ismerem magamat.

Egyébként is az „adalékok a költő életéhez”-műfajt kedvelem legjobban az egész irodalomból.

Rengeteg apróságot tudok költőkről. Hogy miket beszéltek, hogy mozogtak, milyen ruhában jártak, kivel érintkeztek, mit szerettek enni.

Baudelaire-nek például egyetlen versét se olvastam még, de részletesen el tudom mondani első találkozását Flaubert-rel.

Wilde Oszkárnak, Shaw Bernátnak a kiszólásait gyakrabban citálom, mint írott szavait. Verlaine furcsa szerelmeire célozgatok gyakran.

Heine utolsó szavait „Dieu me pardonnera, c'est son métier” [Az Isten megbocsát nekem, az a dolga – a szerk.] – előbb tudtam, mint a verseit.

Én már régen rajtakaptam magam azon a furcsaságon, amit persze, meg vagyok győződve róla, senki nem vesz észre rajtam, hogy az élet változó pillanataiban, azokban a röpke elhatározásokban, amik kellenek, hogy most mit tegyek, mit mondjak, hogy vélekedjem, hogy viselkedjek: mint állandó kényszerképzet kísér a gondolat – hogy mit tett, mit mondott, mint vélekedett, mint viselkedett volna hasonló helyzetben Petőfi, Baudelaire, Verlaine, Wilde?

De nem azért, hogy pontosan utánozzam őket. Sőt. Valami mást kell tennem – hasonlót, de mégis eltérőt, amit nem lehet velük összetéveszteni –, amit majd külön kell feljegyezni, ha az, amit most mondok, csinállok, ahogy a kezem emelem, ahogy odavetek valamit könnyedén és szórakozottan, mint adalék szerepel majd az élettörténetemhez.

Végre is gondoskodnom kell adalékokról is.

A műveim még nincsenek meg. De élettörténetemhez, mely műveim magyarázataul szolgál, akár tíz lángész egyéniségét megvilágító adalék áll az irodalomtörténészek rendelkezésére.

Petőfi Sándor: Két töredék

Tündérkaland

Halljátok csak, mik nem történtenek velem!
Mulattató lesz tán; mert tárgya szerelem.

Hétköznapi-életem fásító gondjait
Lerázni, a minap kedves sétálni vitt.
Bolygék a főváros lármás utcáiban,
(Mert csak tolongás, zaj között vagyok vigan.
A természet nyugodt magányos rejtekén
Magamba szállok, és elkomorodom én.
De utcákon, holott, mint a champagnei bor
Az élet, a sürgő világ pezsegve forr;
Utcákon a lélek percenként újat lát,
S nem fonja komolyan az eszmék fonalát.
Itt enyelegve lejt virágos kocsiján
A víg szórakozás, a szép könnyelmű lány.)

Jártam föl és alá. A tiszta égi bolt

Magasról küldte le a napsugár-mosolyt;
 De a forróságon koronként enyhite
 Szelid, lágy fúvalom nyájas lehelete.
 Tarkán hullámozott mindenfelé a nép,
 Gyönyörködött szemem száz- meg százfélekép.
 Előttem itt pompás úrhintó roboga,
 Amott nyikorgott rossz napszámos-talyiga.

.....

Szalonta, 1847. június 1-10.

.....
 Mint fű éles sarlónak alatta,
 Hull csatázva ellen és magyar,
 S hol zászlóját békesség mutatta
 Eddig: ott most mindent [vér takar].

.....

Ostfiasszonyfa, 1839. nyarán...

Kik azok a dánok?

Én már megtanultam egy kifejezést: „leverandor til det kongelige danske hof.”

És még annál is többet. Analitikus germán nyelvi szerkezet, az angolra emlékeztet. „Purveyor to the Royal Danish court” – ha jól emlékszem, ez állt a Tuborg sörös üveg címkéjén (amelyet az 1980-as évek elején kezdett licence alapján gyártani a Kőbányai Sörgyár. Drága volt, 16 Ft – a csúcsmínőséget képviselő NDK-sörök ugyanekkor 12,50-be kerültek –, de isteni finom. Két évig. Azután eltávoztak a dán minőségellenőrök, és az ital egyre inkább a Kőbányai világosra kezdett emlékeztetni. Négy év után visszavonták a gyártási engedélyét. „Sic transit” – itt minálunk – mindig így távozik a világ dicsősége; marad a „világos”). A „leverandor” a német „Lieferant”-ra emlékeztet. Tehát a dán főnevet kisbetűvel írják, de azt is, hogy „királyi” és „dán”. A „til” alighanem határozó, a „det” határozott névelő.

„A dán királyi udvar szállítója.” Mármint a Bornholms halipari cég.

Ha az ember egyedül reggelizik, mindent aprólékosan végigolvas, ami a konzervdobozokra írva vagyon. Nevezetesen a dán tőkehalikra-krémre. Ez valami nem exportra szánt szállítmányból

kerülhetett végül kalandos-kanyargós utat bejárva Magyarországra (talán mert a hatósági zár pecsétjének feltörése miatt visszafordították a hajót a kiinduló kikötőbe, vagy csempésbandát füleltek le, vagy prózaián, csődbe ment a megrendelő.) Ugyanis csak dán felirat állt rajta. Mivel persze az nem az Edda néhány versszakát jelenítette meg, hanem a szokásos kereskedelmi szöveget, gyorsan végezvén vele, most már a dobozt vettem szemügyre.

Sötétkékben díszelgett, nem piros-fehérben, még csak egy csíkban sem futott keresztül rajta a nemzeti zászló, vagy valamilyen ravasz módon belefűzve szalaggal. Pedig a hal Dániában olyan nemzeti eledelnek számít, mint nálunk a kolbász. Ezek a dánok. „Kik azok a dánok?” – fut, terjed mostanában a kérdés azok ajkán, akik érzik, hogy „valami büzlik Dániában.” És nem a pompás sajtjaikra gondolnak. „Jó, gazdagok, de hát mégis...”

Hol kezdjem? A vikingeknél? A vikingek déli ága telepedett meg Dániában, és hatalmas történelmet csinált. Hatvan esztendőre alávetették Angliát. Elfoglalták Franciaország északi részét, itt hűbéri esküt tettek a francia királynak (ők hozták létre a feudális mintaállamot, amelyben hatékonyan működött a hűbéri lánc), akkortól kezdve nevezték őket normannoknak. Normandia azonban szűknek bizonyult nekik, meghódították (immár véglegesen) Angliát, valamint Szicíliát és Dél-Itáliát, létében fenyegetve a Bizánci Birodalmat. Tevékeny részt vállaltak a kereszties háborúkban is, általánosságban Európa politikai arculatának átalakulásában. Győzedelmesen előrenyomuló, államszervező katonai rétegek idővel mindenhol beolvadtak a meghódított lakosságba. Az „otthon” maradott dánok a középkor derekán jelentős hatalmat képviseltek a Balti-tenger térségében, a kalmari unió révén Svédországra és Norvégiára is kiterjesztették hatalmukat, és jelentőségüket a harmincéves háború bekövetkeztéig megőrizték, amelynek első harmadát dán szakasznak nevezik. A legújabb korban azután háborúikat az emberi és polgárjogi jogok, így a nők egyenjogúságának megteremtéséért folytatták tovább, példamutató eredménnyel.

Ha egy mondattal kellene válaszolnom arra a sztereotípiás kérdésre, hogy kik azok a dánok, ez lenne az: A dánok azok az európai polgárok, akik a náci megszállás hírére két nap alatt Koppenhága teljes zsidó lakosságát evakuálták Svédországba, mintegy hatvanezer embert, és az akcióban – amely a társadalmi szolidaritás egyik legszebb történelmi példája – mindenki részt vett. (Eszünkbe juthatnak azok a fényképek, amelyen 1944-ben vidéki lakosaink elkerekedett szemmel nézik, amint a csendőrök összetereleik a zsidókat.)

Szóval, tanuljunk dánul. Olyan jól meg lehet pörgetni, hogy „til det kongelige”.

A dánok 1973-ban beléptek a Közös Piacba, és annak nyertesei lettek.

Olyan jól meglehetett volna pörgetni Magyarországot az elmúlt tíz esztendőben az Európai Unióból származó támogatásokból...

Tanuljunk dánul? A Dániából egykoron kirajzott lobogó, szőkefürtű normann harcosok utódai most franciául, angolul és olaszul beszélnek. De értik egymást az otthon maradottakkal. Hogyne értenék? Mindannyian demokraták. Akolba terelhetetlenek.

Tanuljunk demokráciául!

A tőkehalikra-krém egyébként száraz, fűrészporszerű, ízetlen. Hiányzik belőle a krémesre kikevert vaj, a paradicsompüré, valamint a füstölt szardella és a kapor aromája. Korábban olyan jó tőkehalkrémet lehetett kapni az IKEÁ-ban. Ja, hogy azt svédek készítették.

„Kik azok a svédek?”

Ballai László: A védelmező

– regényrészlet –

Mihez lehetne hasonlítani azt az érzést, amikor az ember alatt száll el egy madár, mondjuk egy héja? És ez kicsoda kivételes alkalom, hiszen a héja nem feltűnő szárnyas, rendszerint sűrűn takart terepen vadászik, és alig mutatkozik a nyílt égbolton, hacsak a nászrepüléskor nem. Szürkésbarna a háta, széles szárnyai lekerekítettek, a farka hosszú. Jól felborzolt fehér farokfedői a sötét farcsík alól messze világítanak. Most heves csapkodással lendületet vesz, és behúzott szárnyakkal függőlegesen lezuhan, pontosan oda, ahol egy nyárfa magas ágvilágában a tojó már javítgatja a tavalyi fészket. Az udvarlási protokoll részeként a hím is besegít, megigazít egy gallyat, szerez friss lombú ágat. Miközben együtt szorgalmatoskodnak, feltűnik, hogy mindkettejük szeme és erős karmokban végződő csüdje borostyánsárga, kobakjuk lapos, mint a német lovagok sisakja, begyükön a fehér-fekete toll sodronyvértként fodrozódik, valamint, hogy a tojó mennyivel nagyobb, mint a hím. Kérrel táltosrepülésünk során az idő tengelyét megkerülve jól látjuk, amint Somogyország dimbes-dombos táján, sűrű erdeiben szorgalmatoskodik Koppány szolgaságba vetett népe, a munkavezető felnéz, elég sudár-e a fa, egyenes-e a törzs, ütemesen csattogni kezdenek a fejszék. A héjapár tovarebben, hogy másik fa tetején építsen új otthont, de rövid az idő, lehet, hogy egyszerűbb lenne elfoglalni egy ölyvfészket. A lapis lazuliban tündöklő Balaton alatt kell az épületanyag a gyorsan szerveződő Somogy vármegye templomaihoz és váraihoz. Az erődítményeket, ahol lehet, római castrumok alapjaira építik kazettaszerűen lerakott gerendákból, amelyekbe földet döngölnek és agyaggal valamint kőtömbökkel (maradt az elég a rómaiaktól) erősítik meg. Mégis országos építési módszer alakul ki itt, hiszen a hadak vonulnak tovább, újabb részeket szerezni az Árpád-törzs Dunántúli országához.

A nap sugarai széttöredeznek a nehézvérték láncszemein. „Addig súroljátok, a vasat, disznók, amíg fehér nem lesz” – förmedhetnek szolgálkra a nyeregből leszálló lovagok, mielőtt a hűsítő kupák után néznének. A szolgálkra, akiknek nincs pihenés sohasem, a szolgálkra, akiknek a sorsára szánja a magyarokat királyuk. Meg-megcsillog a nap a páncélokön, amelyek az újfent nyeregbe lendült nehézlovak széles vállán feszülnek, vonulnak az idegen hadak – nyomukban az idegen papok, idegen hit érthetetlen ígéit hirdetve idegen nyelven. Magyar, avar, morva és bolgár szó forog itt. Ám a keresztet Róma ígéivel mutatják fel a papok, és térdre kell hullani előtte. Aki nem tesz így, azt hátának feszített lándzsával kényszerítik a fegyveresek. A fegyveresek. Merthogy a magyarok, akiktől keletre a szlávok, nyugatra a frankok, délre a longobárdok egyaránt rettegetek, már nem feszíthetik ki íjaikat az ég felé, hogy nyílveesszőik, mint jégeső hulljanak ellenségeikre. Csontból rétegelt, visszacsapó kézíveiket össze kell törjék, csak azok tarthatták meg közülük, akik az idegenek, a király szolgálataiba álltak – sajátjaik ellen. Folyik a háborúskodás, szakadatlanul

folyik azért, hogy a frank rítus szerint megkoronázott István király immár az egész Kárpát-medence felett teljhatalmat gyakorló uralkodóvá váljék, felszámolja a törzsfők önállóságát, és ezzel Bajorország mintájára – ahonnan asszonyt is szerzett magának – megteremtse a saját Magyarországot. Jó szervezéssel, gyorsan felhúzott új épületek, templomok és várak vágódnak be az erdőségekbe, vagy emelkednek a rónák fölé, a király emberei, a papok és az ispánok innen igazgatják a sorra létrehozott egyházkerületeket és vármegyéket.

Mint megbillent olvasztóüstből kicsobbanó ezüst futnak szerte, kanyarognak és térnek egymásba a folyók. Ott ahol a Duna megkerüli a visegrádi meredek ormot, a bal parton kezdődik Hont megye, amely első ispánjáról, a Koppány ellen István oldalán harcoló német lovagról kapta a nevét. A Börzsöny lágy halmait borító smaragdzöld rengetegek felett a levegőben kisebb madarakra viharos gyorsasággal rácsapó vándorsólymok keringenek, valamint fekete kézevezős szárnyú kígyászölyvek, harántsávós farkú darázsölyvek, a zöldben és bíborban játszó tollazatú fekete golyák és acélosfekete hollók. A hegység körül könyököt formáló Ipoly a Duna felé görgeti a habjait. De mi továbbszállunk a Cserhát elnyúló gerincei és a Mátra tömbjei felett és a kabarok itt kialakult törzsi álla-ma, most már megyéje felett, hiszen a fejük, Aba Sámuel, a király hűgának kezéért készséggel behódol (így még az uralkodó utáni második tisztséget, a német mintára létrehozott palotagrófságot is elnyeri). A széles Alföld fűzöldjében a gyorsan mozgó barnás (a lótaratók nyelvén sárga) foltok ménesek, a lassan eltolódó szürkék pedig gulyák. A Tisza sokfelé lefűződő kanyarokkal járja be süllyedékekben, laposokban, hullámtéri morotvákban, tavakban bővelkedő árterét. Mintha a folyó istene soha nem tudna megnyugodni, hol rombol, hol épít, új medreket vág, régiéket hagy el, zsombékokat, csalitokat liget-erdőket alakít ki, s itt-ott megállítja habjait, hogy a megnyugodott víztükörben tündérrózsát neveljen.

A Hortobágy híres, makkoltatásra alkalmas tölgyes erdői felett átnézve már látszik, amint páncélos hadoszlopok nyomulnak két ékben keletnek, István király nagybátyja, Gyula ellen, akinek országa a kékeszöld Felső-Tisza-tájtól és Észak-Erdély zengő vidékeitől a Marosig terjed, amelyen az egyetlen fatörzsből kivájt bődönhajókban biztonsággal elindíthatják Bizánc felé a sót. És nem fognak össze a magát mindenki királyának tekintő István ellen a törzsfők, sőt, ő köt szövetséget Ajtonnyal, aki Keánra támad, Gyula, egyszersmind a bolgárok barátjára. Bolgárország nem segít, mert a bizánci császár csapásai alatt nyög. Ott, a Szamosok között, ahol a két hadoszlop egyesül, nyár delén is olyan zöld és hars a fű, mint az Alföldön tavasszal, vidáman ropogtatják a legelőre kicsapott, hatalmas német lovak. „Most, Prokuj, most üssünk rajtuk” – biztatják alvezérei Gyulát. „De még kémleljétek meg őket a másik oldalról is, nem állítottak-e csapdát.” „Nem állítottak csapdát, viszont már felnyergeltek.” „Akkor a nyilainkkal terítjük le őket.” Sötét felhők kelnek alattunk az egyszerre kilőtt nyilakból, hanem azok mind lepattogzanak a német lovagok pajzsáról, sisakjáról, vértzetéről, akik a lassú ügetésből szaporázó galoppba, végül vágtaiba fejlődnek, hogy elsöpörjék ellenfelük arcvonalát, de nincs mit elsöpörni, így hát a hanyatt-homlok menekülő magyarok nyomába erednek és kaszabolják őket, ahol érik. A legyőzött vezér családjával együtt István fogságba kerül, de Gyulának, egymagának sikerül egyedül elszöknie. „Utánamegyek és megölöm” – ajánlkozik Doboka, az északi hadoszlop vezére. „Nem szükséges – így a király – cserbenhagyta a családját. Te cserbenhagynád?” Forr, zsong az önérzet: „Semmiképp.” „Na látod.” A király büszkén mutatja páncélos harcosainak a II. Baszileiosztól ajándékba kapott kettőskereszt-ereklyét. „A fiamnak adom.” Gyula fiai, Bolya és Bonyha a hatalomban maradhatnak, csak be kell hódolniuk, amire nem hajlandók, így azután új megye alakul Észak-Erdélyben, ispánjának, Dobokának – a szokásos feladatok mellett – nem lankadó

figyelemmel kell lennie a sóbányák jövedelmének kiaknázása iránt. István király tehát megveti lábát a Kárpát-medence keleti felében is.

Repülünk Kérrel a nyaktörő magasban, most még feljebb emelkedünk, mert hegyes vidék felett haladunk. Felhők szakadozott fátylai alattunk. Odalent menetelnek az idegen hadak dél felé, Keán, a bolgárok és szlávok vezére ellen, amelynek harcedzett népei eltorlaszolják a szurdokokat, bevágják a szorosokat, köveket gördítenek lefelé a hágókon, a mindent elsöprő rohamhoz szokott csatamének rémulően nyihognak, ágaskodnak, farolnak, csörömpölve ütődnek a sziklákhöz a levert sisakok, minduntalan fedezékbe kell vonulni, védősáncot építeni. E sok fáradság és hadiverejték fokozza a vasas németek harci dühét, akik itt, idegenben hatalmas méltóságokat nyerhetnek, ha győzelemre segítik királyukat, mind jobban kitapasztalják, hogyan fordítsák a saját javukra a terepviszonyokat, egyre kegyetlenebbek ellenfeleikkel szemben, hogy elrettentsék őket – mindennapos a karóba húzás, horogba hányás, földbe ásás –, a harcok végeztével azután nincs irgalom Keánnak. Ezzel István király, aki Zoltánt iktatja az erdélyi vajdaságba – amint az itteni szláv népek korábbi előjárójukat, Keánt is nevezték – a Kárpát-medence leghatalmasabb ura lesz.

Visszaereszkedünk a harmadik égbe, délnyugatnak, a Dunának tartunk. A bihari Vata nem kockáztatja meg az István királlyal való hadjáratot, pedig oldalba kaphatta volna, amíg Keánnal küzdött, de kényelmesebbnek tűnt, hogy meghajtsa magát és területe ura maradjon, talán meg is keresztelkedve, talán még néhány papot is beengedve, talán még fel is építve számukra egy-két szabványtemplomot. Fegyelmezetten menetelnek a jól vértezett milesek, ezúttal a fekete magyarok ellen – amint a honfoglalókhöz csatlakozott kabarokat nevezik sötét bőrük után –, akiknek, mint katonai segédnépeknek, az egész Kárpát-medencében körös-körül el kell látniuk a határ-védelmet. Kanyarog a Dráva szalagja a Duna felé, amely összehabzik a Tiszával, a fekete magyarok itt néznek farkasszemet a horvátokkal és a bolgárokkal. A két nagy folyó mintha megbillenő V betűt formázna. V, mint vadum, víz. Ventisque velis, azaz széllel és vitorlával? Hiszen hajón érkezett e tájra Querfurti Brúnó, hogy öt éven keresztül hasztalan próbálja Krisztus hitét terjeszteni, mígnem nyakon szúrták. E merény arra indítja Istvánt, hogy – korábbi szolgálataikra mit sem adva – a kabarok ellen törjön. És nem segít nekik rokonuk, Aba Sámuel. A felvonuló hadaknak ezúttal határőrzéshez – tehát nagy területen szétszórt csapatokban lesvetéshez – szokott ellenféllel szembenézve, kisebb mellékcsatározásoktól eltekintve az uralkodó megtorló akciójához, Brúnó vélt merénylőinek megvakításához és a nép erőszakos megtérítéséhez kell fedezetet nyújtaniuk. De fegyelmezett katonák ők, cselekszik, amit kell, és nem hiába tanulták ki a gyilkolás száz nemét, ha a parancs még fel is menti őket.

– Nem lehet csak úgy felszámolni a múltat – ingatja a fejét Kér. – Ha megteesszük is, csőrével ott tépdés a lelkünkben.

A tündöklőre fényesített páncélingű fegyveresek kopjain az új ispáni nemzetségek címeres zászlócskáit lobogtatja a szél, miközben az apostoli király országában büszkén körbekísérik Azo pápai legátust, hogy megszentelje Veszprém, Győr, Esztergom, Eger, Gyulafehérvár püspökségeit, illetve, hogy Kalocsán és Pécsen új egyházmegye-székhelyt alapítson, utóbbit Szent Péter patrocíniumaként. István dicsősége egyháza dicsősége, a magyar törzsfőktől zsákmányolt kincsek lehetővé te-szik, hogy gazdagon megajándékozza a székesegyházait.

– Ereszkedjünk csak le az esztergomi bazilika kincstárába – indítványozta Kér. Engem a hideg rázott attól, ahogy ott lebegünk az altemplom szűk boltjai alatt, de akarva sem tehettem

volna le a lábamat.

– Hogyan lehetséges ez? – kérdeztem.

– Mi most a héjamadárral vagyunk azonosak. A madarak lélekvezetőik és nem szenvednek a test súlyától. Ez az átváltozás lényege és nem a repülés, hiszen így szabadon közlekedhetünk a különböző világok között.

– Akár a túlvilágba is eljuthatunk?

– Szemhatárunk kitágítása soha nem a saját sorsunk biztosításáért következik be.

– Miért jelölsz engem táltosnak, aki pap vagyok? – reméltem, most a földre zuhanok, és megszabadulok Kér fogságából, ha egy keresztet felé tarthatok. A lebegés azonban nem szűnt meg.

– Mert befogadó vagy.

Valóban örvendeztem a levitáció kellemességének, ezért sem törhettem meg a varázst, olyan állapot ez, amelyben az ember kívülről látja önmagát is, és nem mint tollakkal borított lényt, amelynek karmokba görbülnek a lábujjai. Igen, az átváltozás, vagyis a befogadás a lélekben történik. De hát én nem akartam felszámolni a múltat. Vagy ez a múltam? Anyám kora gyermekkoromban odaadott az egyháznak. „Ne járj úgy, mint apád.” Hogy járt az apám? A kolostor, a vigíliák, penitenciák, a grammatika és a retorika függönyén keresztül milyen képek juthatnak el hozzám saját kisdédkoromból? Anyám szavait tolmácsolták Günther apátnak. Bólintott, és a fejemre tette súlyos kezét, majd beletört a nyakam. Miután Günther visszament Bajorországba, a tanulás nehezedett rám, vagyis a Tan, amely minden. Amelyet befogadtam. De mi volt a Tan előtt? Apám a tűz mellett fekszik, időnként megrázkódik, olykor mintha beszélne, de hangok nem jönnek ki a torkán. „Beteg?” – kérdezem anyámat. „Gyógyít.” „A földön rúgkapálva?” „Betegek érkeztek hozzá, akik nem áldoztak megfelelően, ezért rájuk törtek a rossz szellemeik. Apád most átveszi a rossz szellemeiket, és visszaviszi őket az alvilágba. De ez nem megy könnyen, dulakodnak, birkóznak, azért rugóznak.” Máskor apám kivágott fiatal nyírfát állít a sátor közepére. Legallyazta, csak hét ágcsontot hagyott meg, mintegy létraszerűen. Minden fejszecsapásnál mondott egy mondatot: „Nagy Égisten a legfelső égben lakozik.” „Több fia és hírnöke van, akik alárendeltjei, és az alsóbb egeket foglalják el.” „Ezek száma hét.” „A hírnökök héjaszerű madarak is lehetnek.” „Ők közvetítik a Nagy Égisten akaratát az emberek felé.” „Az első sámánok is hírnökök voltak, csak az istenek helyébe akartak lépni.” „Mi csak akkor tudunk közlekedni a világok között, ha lyuk támad az ég sátrán, vagy ha lyukat tudunk támasztani rajta.” Igen. Akkoriban egy másik kisfiút is beadtak a kolostorba. Elmeséltem neki mindezt. Meghallotta egy atya, és kegyetlenül eltáncgált. Belöktek egy üres cellába, azzal, hogy napokig ott kell maradnom. De Günther még ott volt, kiszabadított és a fejemre tette súlyos kezét. „Laudate pueri!” – róttá meg az ellenem intézkedő testvért, azzal őt lökte a cellába. Amikor Günther apát visszatért anyakolostorába, szerencsére magával vitte az engem bántalmazó testvért is. Tudja ezt Kér? Miért nem a saját múltamat mutatja meg nekem? Miért István királyét?

– Mert a te múltad csak benned gyökerezik, de István királyé mindannyiunkban. Nem tudjuk, hogy István milyen mértékben látta előre a nyugati kereszténység felvételének következményeit. Lehetséges feltételezés persze, hogy mint táltos, rendkívül fejlett szellemiséggel rendelkezett, és már a fejében megszületett a kereszt jegyében létrehozott állam jövőbeli nagyságának látomása. Nehéz elképzelni, hogy ez a – latin világ szemszögéből barbárnak számító – uralkodó, aki életét

állandó háborúkkal és állama határainak bővítésével töltötte –, abba a Keresztény Köztársaságba igyekezett belépni, amelynek eszméje – és nem csupán gyakorlata – még akkor is formálódott, amikor királyi koronát kapott Rómából. Alig hihető, hogy István túlértékelt volna a klérus és az írástudás felhasználását az állam igazgatásában, amikor maga analfabéta volt, csakúgy, mint országlakói, akik a szokásjogból és a szájhagyományból értettek, a szerződéseket pedig szimbolikus cselekedetekkel támasztották alá. Az egyház működésének költsége – legalábbis addig, amíg rá nem tette a kezét a többi törzsfő vagyonára – súlyosan megterhelte a kincstárát. Nem szabad eltúlozni annak a jelentőségét sem, amelyet István a kereszténység összetartó erejének tulajdonított egy olyan területen, amelyen különböző vallásokat és rítusokat követő törzsek, illetve nép-csoportok éltek. Ráadásul a feudális megosztottságban elmerült nyugati keresztény országok példája – ahol az uralkodó pozíciója saját alattvalóival szemben lényegesen gyengébb volt, mint az Árpádok törzsi államában – inkább elrettentő példának számított. Ez nem jelenti azt, hogy nem érezte a magyarok országainak civilizációs elmaradását azokkal az államokkal szemben, ahol a kereszténység viszonylag régi gyökerekkel rendelkezett. Ám semmi kétség afelől, hogy őt, a kevély és büszke törzsfők sarját felbőszítette az a magatartás, amellyel a Krisztusban felkent uralkodók éreztetik a pogány származásúakkal alacsonyabbrendűségüket. És igen vonzóak találhatta udvaraik fényűzését és ceremóniarendszerét (az udvariasságot), amelyet hatalmuk szakralitásával igazoltak – és az ugyanezen eszmével maguktól távoltartott – alattvalóik megadóztatásával tartottak fenn. Házasságát követően úgy érezhette – és ebben felesége folyamatos biztatásával segítette, hogy karnyújtásnyira van tőle e fenség és a gazdagság, csak ki kell építenie keresztény birodalmát a törzsi államok szabdalta Kárpát-medencében. Hogy a saját vérei ellenében? A vér lemosható az arany solidusról. Nézz csak körül itt a főtemplom kincstárában! Nézd ezt a színarany kupát! Ha kitennök a piac-térre, pereméről a hetedik ég messzeségéig verődne vissza a napsugár. „Ki kérkedik ellenem?” – mondaná az Ég Ura. Nézd ezt a karbunkulust! Kétszáz lovat megét. Vagy ez az ereklyetartó. Mi az, hogy ereklye? Ugyanaz, mint őseink szelleme, amely források habjából, fák ágairól köszön ránk. A zafírokért rajta egyenként ötven marhát adnának. Ezekről a főpapi ruhákról is érdemes lenne leolvasztani a tiszta aranyat, kiadnának vagy tíz birodalmi márka súlyt, amely huszonötezer ezüstdénárnak felel meg, hatalmas vagyon: három ménes.

Lám, Kér milyen jól meg tudja becsülni a drágakövek értékét és mennyire tisztában van az átváltási arányokkal.

– Mi végre e mérhetetlen gazdagság? Az Ég Urának nincs szüksége erre a pompára. Ő a népnél hagyja a vagyont. És kivel tartatják el István papjait? „Tíz falu építsen egy templomot, amelyet két szálláshellyel és ugyanannyi szolgálóval, lóval és marhával, hat ökörrrel és két tehénnel, harminc aprójószággal adományozzanak meg.” Azzal a néppel, amelyet a vasárnap ünnepnapként való megülésére kényszerítenek – de nem azért, hogy kipihenje a hét fáradalmait, hanem hogy a templomban a papokat hallgassa –, böjtöltetés és különösen a gyónás révén a lelkük szabadságát is elragadják tőlük. Aki hozzánk, táltosokhoz jön gyógyulásért, az nem törvény rendelkezésére, kötelességből, de önként nyitja meg a lelkét. És persze a templomállításon túl úgy szól a rendelkezés, „ha valakinek Isten tízet adott egy évben, a tízediket Istennek adja.” Vagyis arról a nyomorult öt-tíz dénárnak megfelelő vagyonkáról is, amit évente megtakaríthatna, mondjon le a papok javára, hogy azok huszonötezer érő ornátusban mutathassák fel neki az Urat. István, a modern uralkodó persze maga vereti a pénzt, amelyet a klerikusaira aggat.

A templomból most ájtatos ének hangzik fel. Amennyire visszaemlékszem Concius okítására,

egyszólamú, hexachord dallammenetek. A csengő szopránt vajon nők, vagy kisfiúk éneklik? Concius persze tudná.

– Itt az uralkodó – fülel fel Kér.

– Nézzünk be hozzá is – indítványozom.

Az erő, amely lebegésben tart, elenged bennünket. Lezuhanunk a hideg kőpadlatra. Kér vergődik, időnként megrázkódik, olykor mintha beszélne, de csak bugyborékoló, értelmetlen hangok jönnek ki a torkán.

– Eltömődött a lyuk az ég sátrán – nyög fel végül.

Odakintről lépések hangzanak, lándzsa nyele koppan. Halálfélelem kerít hatalmába.

– Nagy Égisten, a legfelső égben, küldd el héjamadaradat! – fohászkodik a táltos.

Lánccsörgés, reteszek korholódnak.

Most látom, hogy Kér nem összevissza vergődik, mint egy nyavalyatörős, hanem hol egyik, hol másik karjával húzza magát mind feljebb az életfán, és olykor, hogy egy magasabb ágat elérjen, nyújtózkodás közben a lábával támaszkodik.

Felpattan az ajtó.

Kér lábujjai meghajlanak, mint a héja karmai, karjai verdesnek, hallani a szárnyak suhogását.

– Valami madár lesz az – szól az őrparancsnok, mire egyik embere felénk piszkál szárnyas lándzsájával.

– Köszönöm, kinyílt! – üvölti Kér, újfent elszakadunk a padlattól és faképnél hagyjuk a kincstár csodálkozó őreit.

– István királyhoz nem nézhetünk be. Ő is egy sámán. Egy sámán, aki pénzt csinál.

Az újabb helyiségben, amely alattunk lebeg, tömbökben áll az ezüst, tűz lobog, amelyet fűjtatóval még hevítenek. A hőségben félmeztelenül sürgölődő alakok ajkáról csakúgy pereg a német szó.

– Hol vagyunk? – álmélkodom.

– A pénzverdében.

– És nem látnak bennünket?

– Már visszanyertem az erőmet.

– Miért vesztetted el?

– Mert az élet fehér és fekete sámánok küzdelme.

Ki a fehér és ki a fekete sámán?

Ládák, tele féldénárosokkal.

– Természetesen ezekkel is az uralkodó és a keresztény hit jelképeit terjesztik – mutat rájuk Kér. A levitáció során mindent látunk, de semmit nem érinthetünk meg. Így tudunk átmenni a falakon. – Tervezésüket és gyártásukat egyenesen az esztergomi érsek felügyeli.

– Nem valami ispán?

– Az érmék köriratát latinul fogalmazzák meg, szimbolikájuk és előállításuk olyan ismereteket igényel, amelyekre csak a német uralkodói káptalanokban tehetnek szert – Kér szavaiból pattogzik a megvetés, mint szikra a tűzből.

A mesterek a lágyvasból kovácsolt kúpos, tuskéban végződő alsó és a hengeres felső verőtő sima felületére véséssel és különféle végződésű szerszámok beleütögetésével viszik fel a köriratos érmekép tükrét. Az elkészült verőtöveket megedzik, a hátlapit a tuskés végével tuskóba állítják. Felhevítik az ezüstöt, amely izzó patakokban csurog az öntőformákba. Amikor megszilárdul, lemezzé kalapálják, lapkákra vagdalják, azokat egyenként az alsó verőtőre fektetik, rátartják a felső verőtövet, s mindkét érmeképet egyetlen nagy kalapácsütés adja ki. A szögletes lapkákat ezután körülnyírják, a lemezzvastagság eltérései miatt keletkezett túlsúlyos vagy túl könnyű példányokat visszatartják, a többivel pedig elszámolnak. A hibás darabokat és a hulladékot beolvasztják.

– Egy font ezüsből ötszázötven féldénáros verésére kötelezettek. A király hatalmát a pénzverési jog érvényesítésével is kifejezi és növeli. Az új, egységes pénz forgalomba hozatala részben megkönnyíti a kereskedelmet, hiszen elmarad a különböző ékszerek, kövek, vagy éppen idegen országbeli érmék értéke felőli vita, a csalás lehetősége gyakorlatilag az érme körbenyírására korlátozódik – de ezt az új pénz megismerése után könnyen észrevenni –, ugyanakkor megnehezíti az adó fizetését, amennyiben azt dénárban követelik például a pász-toroktól, akik ezüstöt soha sem látnak. És miközben elítélnék bennünket istentelen temetkezési szokásainkért, lelkipásztoraik elvárják a keresztényektől az obulusadást, vagyis hogy a halottaik szájába beletegyék István dénárját.

Ezt a szokást magam sem értettem.

– Most tíz birtok a pannonhalmi apátságának, hét falu a veszprémi püspökségnek, tíz az egrinek, csakúgy Zalavárnak. Egyszer csak településünk a király „kegyelméből” az egyházat hizlalja, de ugyanaz az ispán jár a nyakunkra. „Királyi hatalmunknál fogva kinyilvánítjuk, hogy bárkinek legyen lehetősége javait felosztani, ráhagyni feleségére, fiaira, leányaira és rokonaira vagy az egyházra; halála után senki ne merészelje ezt megsemmisíteni” – dobolja ki a kisbíró István törvényét. De hát ő erőszakkal elvette Ajtony minden tulajdonát! Monostorok jogairól és birtokairól, püspökségek kiváltságairól és javairól szólnak a törvények, miközben a magyarok jogfosztottá válnak. Oda a vérségi összetartozás ereje. A nyugati típusú területi elv alkalmazása segít összemosni az ország lakosságának zömét kitevő, földművelő népeket, amelyek felett korábban mi, a lovasnomádok uralkodtunk, most pedig közjük süllyedünk. A király kidoboltatott törvényeivel különféle vétkek ellen emel szót, mint leányrablás, lopás, hazugság, rágalmozás, álnokság, hamis eskü, paráználkodás, boszorkányság, varázslás, és védelmet biztosított az özvegyek és az árvák, valamint a házasság szentsége számára. Mintha bizony a magyarság nem volna egyéb, mint tolvajok és vérnősző barmok bandája. Mintha azt a magasságba emelkedést, amely az Árpádok törzsterületéről szárba szökkenhetett, nem mi tettük volna lehetővé. És milyen magasságba? Az általa létrehozott hierarchia élén álló király a törvény szerint lényegében az országgal azonos. Aki ellene összeesküdik, az az ország ellen támad. Láttad Pannóniát. Az idegen hadak járását. Addig meneteltek, nyomultak előre, szegeztek dárdát, fejlődtek rohamra nehéz harci lovaikon, osztogatták a csapásaikat háromfontos kardjaikkal, amíg mi, az itt élők lettünk az idegenek a saját hazánkban. *(Ballai László: A védelmező, Hungarovox, 2020)*

Húrok

Nándi Mihály: A legtöbbet a tanítványaimtól tanultam

A Bartók rádió *Arckép* című műsorában riportot készítenek zenészekkel, hogy közel hozzák őket a hallgatókhoz. Nézzük meg, milyenre sikerednek ezek az arcképek, mondjuk, egy hegedűs példáján:

Hogy mit gondolok a hangszerről? Egy Stradivariról? Nos, Stradivari kiváló hangszerkészítő volt, vagy Guarneri is. De ma is vannak kiváló hegedűkészítők. Szeretem az új hangszereket. Néha több hangszert is használok egy koncerten. Műve válogatja, Bartókhhoz kemény, fém hangzás, Bachhoz puha, lágy illik. De nincs külön XY hegedűs és egy ilyen vagy olyan hegedű. A vonó a test, a húrok végtagjaim kiterjesztései. Együtt alkotunk egy személyiséget. Játék közben nem is gondolok arra, hogy hegedülök.

Játszani olyan, mint levegőt venni. A légzésre kell figyelni. Olyan ez, mint amikor sétál az ember. Test, levegő és ember egységet alkot. A természet átlényegít. A légzésre már nem is kell figyelni.

Sokan csodálkoztak, amikor vezényletsbe fogtam, merthogy a hegedűn csak egy szólamot lehet játszani. De van-e egyszólamúság? Bach szólószonátaiban és Bartókéban is – sajnos csak egyet írt – több hűrt kell egyszerre megszólaltatni. Kettőnél többet. Ez olyan hatást kelt, mintha több zenész játszana. Pokoli nehéz. De Menuhin megcsinálta. Elgondolni és megcsinálni – ez a művészi alkotás. A vezényletsből nagyon sokat tanultam. Nincs külön XY karmester és egy zenekar. A szólamok végtagjaim kiterjesztései. Együtt alkotunk egy személyiséget. Ha megszólal a zene, nem is gondolok arra, hogy vezénylek.

Mindent a családomnak köszönhetek. Néha elgondolkozom, milyen magányos is vagyok ott fent a pódiumon, főleg, ha szólózom. De nem, velem vannak ők, a feleségem, a gyermekeim. Nekik játszom. Sokszor csak a televízió képernyőjén keresztül, a világ másik végéről. De hát mi a világ? Együttlét a szeretteimmel. Ez az alfa és az ómega. A családjáért teszek mindent, egyszersmind a családom a hobbim. Nagyon sokat tanulok a családomtól, a gyermekeimtől, miközben nevelem őket. Vagy ők nevelnek engem?

Nincs olyan, hogy „komoly” vagy „könnyű” zene. Dallamok vannak, amelyekből hidakat kell építeni. Az egyik ember ilyen, a másik olyan. Nincs „az ember”. A zenével is így vagyunk. A zaj is zene. Ezt Bartóknál senki nem értette jobban. A nagyváros lármájából zenét csinálni, mint a *Mandarinban*. Ugyanakkor Bartók olyan lakást keresett, ahol a házmesternek nincsen rádiója. De még a házmester szíve is megdobban, amikor a *Concertóban* felcsendül a „Szép vagy, gyönyörű vagy, Magyarország” dallama. Ez a fúzió. Senki nem értett úgy a hidak építéséhez, mint Bartók.

Az ember életében óhatatlanul elkövetkezik a pillanat, amikor számot kell adnia a tudásáról, nem a versenyzsűri, nem a közönség, hanem a tanítványai előtt, az akadémián. Most már egyetem. Ekkor jön rá, hogy milyen keveset tud. Hogy a tudás átadása külön tudomány. Hogy a tanítvány kihall valamit a műből, amire ő nem figyelt fel, de a legnagyobb zenetudósok sem. És tényleg ott van. Lejátszottam, és ezt hallották. A legtöbbet a tanítványaimtól tanultam.

Elképzeljük, amint egy tanítvány felpattan és odalép a művészhez. Először csak a kezét igazítja meg a kápa fölött. Úgy kell tartani a vonót, mintha közben egy kerek alma fölé gömbölyödnének az ujjak. Keresni kell egy kerek almát. Van olyan alma is, ami nem kerek? Fogjuk azután a gyümölcsöt, és hámozzuk meg úgy, hogy egyben jöjjön le a héja. Ki gondolná, milyen hosszú? És ez még csak a héj. Ott bent, a húsa alatt a lényeg. Olyan ez, ahogy a borda alatt dobog a szív. El lehet-e jutni a lényeghez, mielőtt reménytelenül megbarnulna a hús? Vagy éppen a barnulás a fúzió titka, tanár úr? Ne fordítva tartsa a hangszert.

Nándi Mihály: Viotti áriája

Léteznek olyan operák, amelyeket azonnal felismer az ember, ha csak egy taktust is meghall belőlük. Számomra ilyen a *Don Giovanni*, a *Carmen* – és a *Traviata*.

Egy napsütötte kora tavaszi reggelen a Bartók rádió azzal örvendeztette meg a hallgatóit, hogy a *Traviatából* közvetített részleteket. Az örömbé némi ürem vegyült azáltal, hogy a bemondó Fellegi Lénárd volt, aki soha nem az adást, hanem saját magát közvetíti. El is képzelem már: Fellegi rádió, Budapest (majd New York, Párizs). Köszöntöm a hallgatókat, megtisztelő figyelmüket előre is megköszönve sok szeretettel üdvözlök mindenkit, jó napot kívánok és kellemes zenehallgatást ezen a szép (vagy nem szép, itt a négyszeres beköszönő után végre rá lehet térni az időjárás taglalására, a közlekedési viszonyok ismertetése és az önreflexiók végtelen folyama előtt).

Na de most még a Bartók rádió műsorközlője Fellegi úr, és csevegve elmondja, hogy egy 1957-es Scalabeli felvételt hallunk majd Violetta szerepében Maria Callassal és Alfrédében Giuseppe Di Stefanóval. Már sorolja is a részleteket: „Bordal” (ez inkább pezsgőkettős), „Viotti áriája...”

Ki az a Viotti?

Milyen csalóka az emlékezet, mégsem vagyok tökéletesen birtokában az operának, hiába ismerem fel bármely részéből felcsendülő két ütem után, ez a szereplő valahol elveszett az időben. Lázasan előveszem az *Operák könyvét*, a szereposztásban nincs Viotti. Nézzük a *Traviata* CD-t is, szintén Callassal (az 1953-as felvételen Francesco Albanese éneklő Alfréd szerepét), ott a teljes szöveggönyv. Talán valamelyik báli jelentben egy mellékfigura ez a Viotti. Talán Gastone lenne az, aki vikomt? Viotti – vikomt, nem meggyőző.

Ismerős a név. Gian Battista Viotti, Mozart-kortárs olasz hegedűművész is zeneszerző. Remek hegedűversenyt hallottam tőle, vajon miért nem játsszák gyakrabban? De már lement a pezsgő-kettős, odatapadok a rádiókészülékhez. Most, most jön Viotti. Mi mindenért nem tudja izgatni magát az ember!

És akkor felcsendül Violetta ötödik jelenetbeli áriája, az „É strano!... É strano!” kezdetű, amely a szív gyönyörére (delizia del cor) fut ki!

Violetta!

Természetesen elképzelhetetlen, hogy egy bemondó ne bakizzon. De az is elképzelhetetlen, hogy egy ekkora nyelvbtlásért valaki ne kérjen bocsánatot. Fellegi nem egyszerűen „az”-t mondott, nem pedig „á”-t, olyan hibát ejtett, mintha Hunyadi László helyett Danyi Laurát konferált volna be (az olaszban a hím és nőnemet is meghatározza a végződés). És ez az udvariaskodó pojáca, aki négyszer beköszön az adás elején, azért nem exkuzálta magát, mert egyszerűen nem vette észre, hogy hibázott. És azért nem vette észre, mert – miközben háromszor annyit igyekszik belesűriteni a mondataiba, mint amennyi beléjük fér – nem a munkájára figyel, hanem magára. Kontárország kontárbemondója.

Nándi Mihály: Az ötödik evangélista

Az idei Bach-hét programja önmagért beszélt:

Kalocsay Károly orgonaestje;

A Musica Vivax Wien kantátaestje, Milena Arsovska, Hegyi Barnabás szólójával, Hara Fruzsina és Csalog Benedek közreműködésével, vezényel: Bán István;

Bán István orgona bemutatója;

Fuvolaszonáták Csalog Benedek előadásában, Pétery Dóra és Varga Áron kíséretével;

A Bach Akadémia korál-koncertje Pásztor Júlia, Hacknauer Bettina, Marossy Gábor és Bán István szólójával,

Konstantin Reymaier orgonaestje;

D-dúr szvit és concertók a Bach Akadémia előadásában, Hara Fruzsina és Pétery Dóra közreműködésével, vezényel: Bán István.

Az idei Bach-hét kommunikációs menedzsere önmagért beszélt. Tudják, az a mindenkit lehengerlő szpiker, saját hangjába beleszerelmesedett, aki állandóan felszikkasztani igyekszik a társalgást valami kölcsönzött bonmóval. A Budavári Evangélikus Templomban megrendezett eseménnyel kapcsolatos kedvcsinálóját például e kettővel:

- Bach az ötödik evangélista.
- Minden vezetónél fontosabb az asszisztense – Krisztusé Bach volt.

A következő évi beharangozójához szabad felhasználásra küldünk neki további tizenkét – garantáltan új – élcet:

- Passiótémát Mátétól.
- Tiszta evangélista-lista.
- Erős vár a várerő.
- Átaludták a kantátát?
- Pont szemközt az orgona, zenghet az orgonapont.
- H-moll misén bizsereg a felhám.
- Kapcsoljon ki Eisenachban, minden macskakőben Bach van.
- Kappelmeistert mi dob fel? Musikalisches Opfer.
- Kunst der Fuge: míves malter.
- Unser Gott ist fester Burg – Budapesten Brandenburg.
- Kántor torkán torban hangorkán.
- Száll a zene Bachtól, repülhet a Pax-toll.

Kapcsolat

Impresszum

Felelős kiadó: Ballai László, 1022 Budapest, Filler u. 78-82.

Felelős szerkesztő: Ballai László

Technológia és design: Vasáros András

ISSN 2063-4285

Elérhetőség

Szerkesztőség: szerkesztoseg@marcius15.hu

Webmester: webmaster@marcius15.hu

www.marciustizenotodike.hu - © 2010-2020 Marczius Tizenötödike. Minden jog fenntartva!